

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»
Гуманітарний факультет
Кафедра туристичного, готельного та ресторанного бізнесу

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної роботи
другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему

**КУЛЬТУРНО ІСТОРИЧНІ ПАМ'ЯТКИ ЯК СКЛАДОВА
ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ**

Виконав: студент II курсу, групи ГФ-214м

Спеціальності 242 Туризм і рекреація

Освітня програма Туризмознавство

АЛЕКСАНДРОВ А.О.

Керівник: БЕЗХЛІБНА А.П.

Рецензент: БЕЗКОРОВАЙНА Л.В.

Запоріжжя – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

Інститут, факультет Гуманітарний

Кафедра Туристичного, готельного та ресторанного бізнесу

Ступінь вищої освіти Другий (магістерський) рівень

Освітньо-кваліфікаційний рівень магістр

Спеціальність 242 Туризм і рекреація

Освітня програма (спеціалізація) Туризмознавство

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри ТГРБ

Валентина ЗАЙЦЕВА

«__» _____ 2025 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТА

Александрова Артемія Олексійовича

1. Тема роботи (проекту) Культурно історичні пам'ятки як складова туристичних ресурсів Центральної Європи
керівник роботи (проекту) Анастасія БЕЗХЛІБНА д.е.н., доцент,
затвердженні наказом вищого навчального закладу від 01 вересня 2025 року № 399
2. Строк подання студентом роботи (проекту) 01.12.2025 р.
3. Вихідні дані до роботи (проекту) в роботі використано нормативно-правову базу України, статистичні дані Державної служби статистики, аналітичні звіти, підручники, навчальні посібники, монографії, наукові публікації, матеріали науково-практичних конференцій, Інтернет-джерела
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)
Розділ 1. Характеристика культурно-історичних пам'яток як складової туристичних ресурсів.
Розділ 2. Аналіз культурно-історичних ресурсів країн Центральної Європи. Розділ 3. Розробка культурно-пізнавального туру по Центральній Європі
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
6 таблиць

6. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	БЕЗХЛІБНА А.П, професор каф. ТГРБ	01.09.2025	01.10.2025
2	БЕЗХЛІБНА А.П, професор каф. ТГРБ	01.09.2025	20.10.2025
3	БЕЗХЛІБНА А.П, професор каф. ТГРБ	01.09.2025	05.11.2025
Нормо контроль	КОРНІЄНКО О.М., доцент каф. ТГРБ	01.09.2025	11.11.2025

7. Дата видачі завдання 1 вересня 2025 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Узгодження теми, складання змісту	20.08-01.09.2025	виконано
2	Вивчення літературних джерел	01.09-10.09.2025	виконано
3	Збір матеріалу на кваліфікаційну роботу	01.09-01.10.2025	виконано
4	Групування та аналіз зібраного матеріалу	01.09-11.10.2025	виконано
5	Виконання першого розділу	01.10.2025	виконано
6	Виконання другого розділу	20.10.2025	виконано
7	Виконання третього розділу	05.11.2025	виконано
8	Формування висновків та рекомендацій	06-09.11.2025	виконано
9	Оформлення кваліфікаційної роботи	10-11.11.2025	виконано
10	Перевірка роботи на плагіат	12-15.11.2025	виконано
11	Перевірка роботи керівником	16-20.11.2025	виконано
12	Одержання відгуку та рецензії	22-23.11.2025	виконано
13	Попередній захист кваліфікаційної роботи	16-20.11.2025	виконано
14	Подання роботи на кафедру	01.12.2025	виконано
15	Захист кваліфікаційної роботи	15.12.2025	виконано

Здобувач _____ Артемій АЛЕКСАНДРОВ

Керівник роботи (проекту) _____ Анастасія БЕЗХЛІБНА

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 111 с., 6 табл., 64 джерел.

Об'єкт дослідження – туристичні ресурси Центральної Європи.

Предмет дослідження – культурно-історичні пам'ятки як фактор розвитку туризму в країнах Центральної Європи.

Мета роботи – дослідження культурно-історичних пам'яток як складової туристичних ресурсів Центральної Європи та визначення їх ролі у розвитку туризму регіону.

Методи дослідження: аналітичний, описовий, логічний, порівняльний, статистичний методи, метод системного підходу, узагальнення, картографічний та графічний методи для візуалізації результатів.

У першому розділі розкрито сутність поняття «культурно-історичні пам'ятки», визначено їхню роль у розвитку світового та регіонального туризму, а також здійснено класифікацію культурних ресурсів. У другому розділі подано аналіз культурно-історичних ресурсів країн Центральної Європи, охарактеризовано провідні пам'ятки регіону та оцінено сучасні тенденції їх туристичного використання. Третій розділ містить тур по Центральній Європі з економічним обґрунтуванням та оцінкою його туристичної привабливості.

Одержані результати можуть бути використані в діяльності туристичних компаній, у розробці нових екскурсійних продуктів, а також у навчальному процесі при викладанні дисциплін туристичного спрямування.

КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНІ ПАМ'ЯТКИ, ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ, ЦЕНТРАЛЬНА ЄВРОПА, КУЛЬТУРНИЙ ТУРИЗМ, ЕКСКУРСІЙНИЙ ТУР, СПАДЩИНА, ТУРИСТИЧНА ПРИВАБЛИВІСТЬ.

АНОТАЦІЯ

Александров А. О. Культурно-історичні пам'ятки Центральної Європи як елемент туристичних ресурсів. – Кваліфікаційна робота.

У роботі розглянуто теоретичні аспекти поняття «культурно-історичні пам'ятки», визначено їх роль у формуванні туристичного потенціалу регіону. Проаналізовано основні культурні ресурси країн Центральної Європи, охарактеризовано провідні пам'ятки та оцінено сучасні тенденції їх туристичного використання. Розроблено культурно-пізнавальний тур із економічним обґрунтуванням та оцінкою туристичної привабливості. Отримані результати можуть бути застосовані туристичними компаніями при створенні нових екскурсійних продуктів, а також у навчальному процесі при викладанні дисциплін туристичного спрямування.

Ключові слова: культурно-історичні пам'ятки, туристичні ресурси, Центральна Європа, культурний туризм, екскурсійний тур, спадщина, туристична привабливість.

ANNOTATION

Aleksandrov A. O. Cultural and historical monuments of Central Europe as an element of tourist resources. – Qualifying work.

The paper considers the theoretical aspects of the concept of «cultural and historical monuments», determines their role in the formation of the tourist potential of the region. The main cultural resources of the countries of Central Europe are analyzed, the leading monuments are characterized and modern trends in their tourist use are assessed. A cultural and educational tour with economic justification and assessment of tourist attractiveness is developed. The results obtained can be used by tourist companies when creating new excursion products, as well as in the educational process when teaching tourism disciplines.

Keywords: cultural and historical monuments, tourist resources, Central Europe, cultural tourism, excursion tour, heritage, tourist attractiveness.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

год. – години

ВВП – внутрішній валовий продукт

ВТО – Всесвітня туристична організація

дол. – доларів

ін. – інше

млн – мільйон

млрд – мільярд

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ПДВ – податок на додану вартість

р. – рік

табл. – таблиця

тис. – тисяч

т. ч. – у тому числі

ЮНВТО – Всесвітня туристична організація

CAGR – середньорічний темп зростання (Compound Annual Growth Rate)

ETC – тощо, і т. д. (et cetera)

ІКОМОС – Міжнародна рада з охорони пам'яток та визначних місць
(англ. International Council on Monuments and Sites)

PPP – паритет купівельної спроможності (англ. Purchasing Power Parity)

USD – долар США (англ. United States Dollar)

WTTC – Всесвітня рада з подорожей та туризму (англ. World Travel & Tourism Council)

€ – євро

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ХАРАКТЕРИСТИКА КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИХ ПAM'ЯТОК ЯК СКЛАДОВОЇ ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ	11
1.1. Сутність, поняття та значення культурно-історичних пам'яток у системі туристичних ресурсів	11
1.2. Класифікація та типологія культурно-історичних об'єктів у туризмі	18
1.3. Роль культурно-історичних пам'яток у формуванні туристичної привабливості регіонів	26
Висновки до розділу 1	35
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИХ РЕСУРСІВ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ	37
2.1. Історичні передумови формування туристичних ресурсів Центральної Європи	37
2.2. Характеристика основних культурно-історичних пам'яток країн Центральної Європи	44
2.3. Аналіз сучасного стану використання культурно-історичних пам'яток у туристичній діяльності	52
Висновки до розділу 2	61
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРУ ПО ЦЕНТРАЛЬНІЙ ЄВРОПІ	63
Висновки до розділу 3	86
ВИСНОВКИ	88
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ	90
ДОДАТКИ	96

ВСТУП

У сучасних умовах розвитку світового туризму дедалі більшого значення набуває культурно-історичний компонент подорожей, що сприяє пізнанню історії, традицій та культурної спадщини народів. Центральна Європа, як історично сформований регіон із багатим культурним надбанням, є одним із найпривабливіших напрямів для розвитку пізнавального та екскурсійного туризму. Саме тут сконцентрована значна кількість пам'яток архітектури, історичних ансамблів, музеїв, замків і культових споруд, що відображають багатовікову еволюцію європейської цивілізації.

Культурно-історичні пам'ятки становлять невід'ємну частину туристичних ресурсів, формуючи унікальний образ країн Центральної Європи – Австрії, Чехії, Польщі, Угорщини, Словаччини, Німеччини та Швейцарії. Їхнє збереження та ефективне використання є ключовими чинниками сталого розвитку туризму, підвищення міжнародного іміджу регіону та зміцнення його позицій на світовому туристичному ринку. Актуальність теми зумовлена необхідністю комплексного аналізу культурно-історичних пам'яток як важливої складової туристичних ресурсів, виявлення їхнього потенціалу для розвитку екскурсійного та культурно-пізнавального туризму. Європа загалом володіє найбільшим у світі туристичним потенціалом культурної спадщини – на її території розташовано понад 450 об'єктів, внесених до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, що становить майже половину всіх таких пам'яток у світі. З них понад 112 припадає саме на країни Центральної Європи. Серед них – історичні центри Відня, Праги, Кракова, Будапешта, а також природно-культурні ландшафти Валь-де-Ло, Вахау, Моравії, гірські регіони Альп. Така концентрація пам'яток робить цей регіон одним із найбагатших у світі за рівнем культурно-історичного туризму. Враховуючи глобальні тенденції – зростання попиту на змістовні, культурно орієнтовані подорожі – дослідження туристичної привабливості

Центральної Європи має не лише теоретичну, але й значну практичну цінність.

Країни Центральної Європи демонструють високий рівень розвитку туристичної інфраструктури, активно залучають інвестиції у сферу збереження культурної спадщини та розробляють інноваційні підходи до популяризації історичних об'єктів. Значна частина пам'яток внесена до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, що підтверджує їхню глобальну культурну цінність і вагомую роль у розвитку міжнародного туризму.

Питанням вивчення «культурно-історичних пам'яток» займалося багато українських та іноземних науковців. Серед них слід виділити: Антонюк Н.В., Бейдик О.О., Бут Т.В., Ганич Н.М., Герасимчук З.В., Гурова Д.Д., Дефер П., Любіцева О.О., Мальська М.П., Малиновська О.Ю., Смаль І.В., Стафійчук В.І., Траусі М., Школа І.М.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження культурно-історичних пам'яток як складової туристичних ресурсів Центральної Європи та визначення їх ролі у розвитку туризму регіону.

За для досягнення зазначеної мети були поставлені наступні завдання:

- надати характеристику культурно-історичних пам'яток як складової туристичних ресурсів;
- дослідити культурно-історичні ресурси країн Центральної Європи;
- розробити культурно-пізнавальний тур по Центральній Європі.

Об'єкт дослідження: туристичні ресурси Центральної Європи.

Предмет дослідження: культурно-історичні пам'ятки як фактор розвитку туризму в країнах Центральної Європи.

Методи дослідження: у процесі виконання роботи використано аналітичний, описовий, логічний, порівняльний, статистичний методи, метод системного підходу, узагальнення, картографічний та графічний методи для візуалізації результатів.

Інформаційна база дослідження: статистичні дані міжнародних туристичних організацій (UNWTO, WTTC), офіційні бази даних країн Центральної Європи, матеріали Державних туристичних агентств, наукові публікації, підручники та навчальні посібники, аналітичні звіти, довідкові ресурси ЮНЕСКО, офіційні туристичні портали Австрії, Чехії, Німеччини, Польщі, Угорщини, Словаччини, Швейцарії та інші відкриті Інтернет-ресурси.

Наукова новизна полягає в розширенні даних щодо культурно-історичних пам'яток Центральної Європи як складової туристичних ресурсів. В роботі визначенні рекомендацій щодо розробки культурно-пізнавальних турів.

Практичне значення результатів: результати дослідження можуть бути використані в навчальному процесі при викладанні дисциплін, а також у практичній діяльності туроператорів для створення туристичних маршрутів і програм екскурсійного туризму Центральної Європи.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні результати доповідалися на IV Міжнародній науково-практичній конференції «Світові досягнення і сучасні тенденції розвитку туризму та готельно-ресторанного господарства» (м. Запоріжжя, 11 – 12 листопада 2025 р.) [64].

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, переліку посилань, додатків. Загальний обсяг роботи складає 111 сторінок, основний зміст роботи викладено на 89 сторінках, включаючи 6 таблиць. Перелік посилань містить 64 найменування.

РОЗДІЛ 1. ХАРАКТЕРИСТИКА КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИХ ПАМ'ЯТОК ЯК СКЛАДОВОЇ ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ

1.1 Сутність, поняття та значення культурно-історичних пам'яток у системі туристичних ресурсів

Культурно-історичні пам'ятки є важливим компонентом туристичних ресурсів, що формують основу розвитку культурно-пізнавального та екскурсійного туризму. У науковій літературі цей термін трактується як сукупність матеріальних і нематеріальних об'єктів, які мають історичну, культурну, архітектурну, мистецьку або наукову цінність та відображають еволюцію суспільства, його духовний і матеріальний розвиток. Відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини», культурна спадщина – це сукупність успадкованих людством об'єктів, результатів людської діяльності, що збереглися в автентичній формі та становлять цінність з погляду історії, археології, архітектури, мистецтва, етнографії або науки.

Сутність культурно-історичних пам'яток у контексті туризму полягає у їхній ролі як атрактивного ресурсу, що забезпечує формування позитивного іміджу території, приваблює туристичні потоки, сприяє збереженню культурної спадщини та ідентичності народу. На відміну від природних туристичних ресурсів, які мають переважно рекреаційний потенціал, культурно-історичні пам'ятки концентрують у собі духовно-ціннісну складову, відображаючи історію становлення цивілізацій, традицій, мистецьких шкіл та архітектурних стилів. Вони створюють унікальний «культурний простір», у межах якого відбувається пізнання історії через досвід подорожі.

Культурно-історичні пам'ятки охоплюють широкий спектр об'єктів – від археологічних знахідок і стародавніх поселень до замків, соборів, фортець, музеїв, меморіалів, історичних кварталів та ансамблів. У системі туристичних ресурсів вони виконують низку важливих функцій:

- пізнавальну, що полягає у формуванні знань туристів про історію, культуру, архітектуру та традиції певного регіону;
- виховну, яка сприяє збереженню історичної пам'яті, патріотизму та культурної свідомості;
- економічну, адже культурна спадщина є базою для розвитку туристичного бізнесу, створення робочих місць, залучення інвестицій;
- комунікативну, оскільки культурно-історичні об'єкти сприяють міжкультурному діалогу, взаєморозумінню між народами та державами [6].

Значення культурно-історичних пам'яток у системі туризму виходить за межі суто економічного виміру. Вони є не лише ресурсом, що приносить прибуток, а й важливим чинником соціального та духовного розвитку суспільства. Туризм, який базується на вивченні культурної спадщини, сприяє консолідації національної ідентичності, відродженню історичної пам'яті, формуванню позитивного міжнародного іміджу країни. Саме через знайомство з історичними об'єктами туристи отримують уявлення про культурні цінності нації, її внесок у світову цивілізацію.

У сучасних умовах глобалізації культурно-історичні пам'ятки відіграють ключову роль у забезпеченні сталого розвитку туризму. Збереження автентичності, реставрація та адаптація пам'яток до потреб туристів без втрати їхньої історичної сутності стають пріоритетними напрямами державної політики та міжнародного співробітництва. Програми ЮНЕСКО, Ради Європи та Європейського Союзу (зокрема, ініціативи «European Heritage Label» і «Cultural Routes of Europe») стимулюють розвиток культурних маршрутів, що інтегрують історичні пам'ятки у єдиний туристичний простір [19].

З позиції туристичної економіки культурно-історичні пам'ятки формують так звані «ядровий ресурс» дестинації. Їх наявність визначає спеціалізацію туристичних регіонів, структуру туристичних потоків і тривалість перебування туристів. Міста з великою кількістю об'єктів культурної спадщини, такі як Прага, Відень, Краків чи Будапешт,

демонструють високу сезонну стабільність туристичного потоку, адже попит на культурно-пізнавальні подорожі менш залежить від кліматичних факторів.

Важливо також відзначити, що сучасний туристичний попит орієнтований не лише на пасивне споглядання пам'яток, а й на активну взаємодію з культурним середовищем. Тому культурно-історичні ресурси дедалі частіше інтегруються у сучасні туристичні продукти – фестивальні, театральні, гастрономічні, ремісничі тури, які поєднують історію з елементами сучасної культури. Таким чином, культурно-історичні пам'ятки стають платформою для інноваційного розвитку туристичної індустрії.

Культурно-історичні пам'ятки як об'єкти туристичного використання мають багатогранну природу. Їхня цінність визначається не лише віком чи архітектурною досконалістю, а й здатністю передавати історичний контекст, символізувати певний період чи подію, репрезентувати культурні досягнення народу. У системі туристичних ресурсів вони виконують роль носіїв культурного коду, що дозволяє туристу пізнати матеріальні й духовні здобутки людства через особисте переживання та емоційне сприйняття.

З позиції територіальної організації туризму культурно-історичні пам'ятки виступають ядрами туристичних дестинацій, навколо яких формується інфраструктура гостинності – готелі, ресторани, транспортні вузли, екскурсійні маршрути. Найчастіше саме вони визначають географію туристичних потоків, адже їхня концентрація формує туристичні центри міжнародного значення. Прикладами таких осередків у Центральній Європі є Відень, Прага, Краків, Будапешт – міста, де історична спадщина поєднується з сучасною урбаністикою, створюючи неповторний образ, що приваблює мільйони відвідувачів щороку.

З погляду соціокультурного підходу культурно-історичні пам'ятки є засобом збереження і трансляції культурних цінностей. Вони забезпечують спадкоємність традицій, сприяють відродженню національної свідомості та самоідентифікації народу. Через них суспільство осмислює свою історію, а туристи – відкривають інші культури, долаючи стереотипи й поглиблюючи

міжкультурне розуміння. Таким чином, культурна спадщина виступає не лише предметом туризму, а й чинником соціальної інтеграції та культурного діалогу [18].

У науковій практиці існує кілька підходів до класифікації культурно-історичних пам'яток залежно від мети їх використання у туризмі:

– за функціональним призначенням виділяють архітектурні пам'ятки (замки, палаци, сакральні споруди), археологічні (давні поселення, кургани, фортифікаційні споруди), історичні місця (поля битв, меморіали, резиденції відомих діячів), етнографічні комплекси (музеї просто неба, народні садиби) та об'єкти індустріальної спадщини (старі фабрики, шахти, залізничні станції);

– за формою збереженості – автентичні пам'ятки, відновлені об'єкти, реконструйовані комплекси, адаптовані до туристичних потреб;

– за рівнем значущості – пам'ятки місцевого, національного та світового значення, зокрема ті, що входять до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Особливої уваги заслуговує інтеграція культурно-історичних пам'яток у сучасний туристичний простір. У процесі глобалізації зростає потреба не лише зберегти автентичність таких об'єктів, але й адаптувати їх до потреб відвідувачів без втрати історичної цінності. Цей баланс реалізується через створення туристичних маршрутів, музейних просторів, віртуальних турів, аудіогідів, мультимедійних інсталяцій, що підвищують рівень залученості туриста. Застосування цифрових технологій (AR, VR, 3D-реконструкції) дозволяє показати історичні пам'ятки в динаміці, що особливо актуально для молодшої аудиторії.

Культурно-історичні пам'ятки мають також стратегічне значення для економічного розвитку територій. Туризм, базований на історико-культурній спадщині, забезпечує стаке джерело доходів для місцевих громад, стимулює розвиток малого та середнього бізнесу, сприяє покращенню інфраструктури та створенню нових робочих місць. Розвиток туризму навколо таких

пам'яток створює мультиплікативний ефект для суміжних сфер – транспорту, торгівлі, громадського харчування, культурних індустрій [42].

Не менш важливим аспектом є охорона культурно-історичних пам'яток, адже інтенсивна туристична діяльність може призводити до ризиків – руйнування об'єктів, втрати автентичності, комерціалізації культурного простору. Саме тому сучасна концепція сталого туризму передбачає гармонійне поєднання туристичного використання пам'яток із їхнім збереженням. Ключову роль тут відіграють міжнародні організації – ЮНЕСКО, ІКОМОС, а також державні програми охорони культурної спадщини.

Важливо також зазначити, що культурно-історичні пам'ятки є не лише статичними об'єктами, а й динамічними елементами культурного середовища. Вони продовжують жити у сучасній культурі – через мистецтво, кіно, музичні фестивалі, театральні постановки, що проводяться на їх території. Таке поєднання традиційного та сучасного формує нову якість туристичного продукту, орієнтованого на автентичність і креативність одночасно.

У системі туристичних ресурсів культурно-історичні пам'ятки виконують роль містка між минулим і сучасністю, забезпечуючи спадкоємність поколінь. Їхня збереженість і грамотне використання в туристичній діяльності є індикатором культурного рівня суспільства, його здатності поєднувати розвиток економіки з охороною духовних цінностей [5].

Культурно-історичні пам'ятки виступають одним із базових елементів світової туристичної системи, адже саме вони забезпечують змістовне наповнення подорожей і визначають унікальність туристичного досвіду. У структурі національного туристичного продукту такі об'єкти відіграють не лише роль привабливих локацій для відвідувачів, а й слугують основою культурного брендингу країни. Кожна пам'ятка – це своєрідний символ,

носії культурної пам'яті, що дозволяє ідентифікувати державу на глобальній туристичній карті.

Згідно з концепцією сталого розвитку туризму, прийнятою Всесвітньою туристичною організацією (UNWTO), культурно-історична спадщина повинна використовуватися таким чином, щоб задовольняти потреби нинішнього покоління туристів, не ставлячи під загрозу можливості майбутніх поколінь. Це означає, що туристичне освоєння пам'яток має здійснюватися із дотриманням балансу між економічною вигодою, культурною автентичністю та екологічною стабільністю території.

Особливого значення набуває інтеграція культурної спадщини у сучасні моделі туристичного розвитку регіонів. Європейська практика доводить, що саме культурно-історичні ресурси формують ядро конкурентоспроможності туристичних дестинацій. Наприклад, проекти Європейського Союзу, такі як Cultural Routes of the Council of Europe, демонструють, що створення тематичних маршрутів, які об'єднують культурно-історичні пам'ятки різних країн, підвищує рівень туристичного попиту, зміцнює міжкультурний діалог та сприяє регіональній інтеграції.

У цьому контексті Центральна Європа є одним із найпоказовіших регіонів. Її культурно-історичний простір має надзвичайну щільність пам'яток – від античних археологічних знахідок і середньовічних замків до архітектури бароко, класицизму та модерну. Така концентрація об'єктів культурної спадщини формує унікальний «туристичний каркас» регіону, який приваблює мандрівників різного профілю – від істориків і науковців до молодіжних груп і масових екскурсійних потоків [60].

Важливою тенденцією є дигіталізація культурно-історичних пам'яток. Використання інформаційних технологій у туризмі дозволяє створювати інтерактивні музеї, 3D-реконструкції, віртуальні тури та мобільні додатки, які відтворюють історичну атмосферу об'єктів. Наприклад, у Відні впроваджено систему «Smart Tourism Vienna», яка інтегрує історичні пам'ятки у цифрову платформу, забезпечуючи відвідувачів детальною

інформацією та навігацією у реальному часі. Подібні рішення не лише підвищують якість туристичного досвіду, а й зменшують антропогенне навантаження на об'єкти, зберігаючи їх від надмірного відвідування.

У межах культурного туризму культурно-історичні пам'ятки виконують освітню, виховну та комунікативну функції. Вони сприяють розширенню світогляду, формуванню поваги до культурної різноманітності, розвитку критичного мислення через осмислення історичних подій та процесів. Для сучасної молоді екскурсії до таких об'єктів стають не лише способом відпочинку, а й засобом неформальної освіти – пізнання історії через простір і час.

Слід також відзначити роль культурно-історичних пам'яток у структурі економічної ефективності туризму. За оцінками Європейської комісії, понад 40% усіх туристичних поїздок у ЄС мають культурно-пізнавальний характер. Це свідчить, що саме спадщина є тим чинником, який формує тривалість перебування туриста, рівень його витрат та повторні візити. Для місцевих громад це створює сталу основу соціально-економічного зростання [15].

Культурна спадщина також є інструментом «м'якої сили» держави (soft power). Країни, які ефективно позиціонують свої історичні пам'ятки у міжнародному інформаційному просторі, зміцнюють власний імідж, формують позитивну культурну репутацію та підвищують туристичну привабливість. Прикладом може бути Австрія, яка через культурні символи – Віденську оперу, палац Шенбрунн, музику Моцарта – асоціюється у світі з естетикою, гармонією та мистецтвом.

Нарешті, не можна оминати проблематику збереження та охорони пам'яток. Багато з них перебувають під загрозою руйнування через урбанізацію, кліматичні зміни, масовий туризм. У відповідь на це в Європі активно впроваджуються принципи сталого управління спадщиною – це система заходів, що передбачає контроль кількості відвідувачів, квоти на в'їзд, екологічні маршрути, використання екологічно чистого транспорту,

створення буферних зон. В Україні та країнах Центральної Європи такі підходи стають дедалі актуальнішими.

Таким чином, культурно-історичні пам'ятки не можна розглядати лише як об'єкти споглядання – вони є складною соціально-культурною системою, у якій поєднуються історична цінність, економічний потенціал та освітня місія. Саме від рівня інтеграції цих складових залежить ефективність використання культурної спадщини у розвитку туризму та збереження її для прийдешніх поколінь [23].

1.2. Класифікація та типологія культурно-історичних об'єктів у туризмі

У сучасній науковій і практичній площині класифікація культурно-історичних об'єктів у туризмі має фундаментальне значення, адже дозволяє впорядкувати різноманіття пам'яток, визначити їхню роль у формуванні туристичних маршрутів, а також розробити ефективну систему їх охорони, використання й популяризації.

Культурно-історичні об'єкти – це матеріальні або нематеріальні свідчення минулого, що мають історичну, художню, архітектурну, археологічну, етнографічну, релігійну чи наукову цінність. У межах туристичної системи вони виконують подвійну функцію: з одного боку, є ресурсом пізнавальної діяльності, а з іншого – чинником формування привабливості території.

1. Класифікація за характером походження: матеріальні та нематеріальні об'єкти.

Матеріальні об'єкти – це об'єкти, які мають фізичну форму та просторову локалізацію.

До них належать:

– архітектурні пам'ятки (замки, собори, палаци, фортеці, старовинні квартали міст);

- археологічні пам'ятки (стоянки первісних людей, городища, кургани);
- інженерні споруди історичного значення (мости, акведуки, фортифікації);
- музеї та меморіальні комплекси.

Матеріальна спадщина є основою екскурсійного туризму, адже саме вона створює можливість для безпосереднього контакту туриста з історичним середовищем.

Нематеріальні об'єкти – це культурні прояви, що не мають фізичної форми, але зберігають традиції, знання, вірування і звичаї народу. Це:

- фольклор, народна музика, танці, усна творчість;
- звичаї та обряди, ремесла, гастрономічна культура;
- історичні події, що стали основою культурної ідентичності регіону.

У сучасному туризмі нематеріальна спадщина дедалі активніше використовується як складова брендингу територій (наприклад, фестивалі, кулінарні маршрути, етнотури).

2. Класифікація за історико-хронологічною ознакою:

- античні пам'ятки – залишки грецьких і римських поселень, фортифікацій, театрів;
- середньовічні об'єкти – замки, собори, монастирі, міські укріплення;
- пам'ятки епохи Відродження та бароко – архітектурні ансамблі, палаци, художні музеї;
- об'єкти Нового часу – промислові споруди XIX–XX ст., місця політичних і культурних подій, об'єкти модерну;
- сучасна культурна спадщина – пам'ятники новітньої історії, меморіали, сучасні музеї, що фіксують історію XX–XXI ст.

Така класифікація дає змогу простежити еволюцію культурного розвитку територій та визначити потенціал кожного історичного періоду для різних типів туризму.

3. Класифікація за функціональним призначенням

- освітньо-пізнавальні об'єкти – музеї, історико-культурні заповідники, університети, бібліотеки;

- культові та релігійні об'єкти – храми, монастирі, каплиці, місця паломництва.

- меморіальні комплекси – місця, пов'язані з життям і діяльністю видатних особистостей або історичними подіями.

- архітектурно-естетичні об'єкти – ансамблі, що мають високу художню цінність і є зразками архітектурних стилів.

- етнографічні об'єкти – села-музеї, ремісничі майстерні, ярмарки, де відтворюються народні традиції.

4. Класифікація за рівнем значення

- світового значення – об'єкти, включені до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (наприклад, історичний центр Праги, Віденський старе місто, Вавель у Кракові);

- національного значення – пам'ятки, що мають визначальну роль у формуванні історичної ідентичності держави;

- регіонального значення – об'єкти, які важливі для історії окремої області або міста;

- місцевого значення – невеликі архітектурні споруди чи пам'ятні місця, що мають цінність для локальної громади.

Така ієрархія допомагає визначити пріоритети у фінансуванні, охороні та розвитку туристичних маршрутів.

5. Класифікація за ступенем туристичного освоєння

- добре освоєні – пам'ятки, що мають інфраструктуру, зручний доступ, екскурсійне обслуговування (наприклад, замок Гофбург у Відні) ;

- частково освоєні – об'єкти, які потребують додаткових інвестицій у туристичну інфраструктуру;

- мало освоєні або потенційні – маловідомі або важкодоступні об'єкти, що можуть бути включені у тематичні маршрути після реставрації чи популяризації.

6. Класифікація за типом використання у туризмі

- екскурсійні об'єкти – основа одноденних або багатоденних турів;
- паломницькі об'єкти – пов'язані з духовними практиками;
- подієві об'єкти – місця проведення фестивалів, свят, реконструкцій;
- рекреаційно-культурні об'єкти – де поєднано історичну атмосферу з сучасним відпочинком (наприклад, старовинні курорти, замки-готелі).

У контексті сучасного туризму класифікація культурно-історичних пам'яток набуває особливої актуальності, оскільки дозволяє сформулювати комплексне бачення ролі культурної спадщини у соціально-економічному розвитку територій. Зростання культурної мобільності, розвиток цифрових технологій і глобалізаційні процеси сприяють тому, що традиційні підходи до класифікації пам'яток поступово розширюються та набувають нових методологічних засад.

Сучасна наукова практика передбачає розгляд культурно-історичних ресурсів не лише як окремих об'єктів матеріальної спадщини, а як частини складної системи взаємопов'язаних елементів – історичного середовища, нематеріальних традицій, соціокультурного простору, який формує туристичну привабливість території. У цьому сенсі класифікація стає не статичною, а динамічною категорією, здатною відображати процеси еволюції культурного ландшафту.

В європейській практиці дедалі частіше застосовується комплексна класифікація, що базується на інтеграції трьох критеріїв: історико-хронологічного, функціонального та географічного. Такий підхід дозволяє враховувати як культурно-історичний контекст пам'ятки, так і її вплив на розвиток локального туризму. Наприклад, міські історичні центри (Прага, Відень, Будапешт, Краків) розглядаються не тільки як окремі архітектурні ансамблі, а як багаторівневі культурні системи, де поєднуються архітектура, мистецтво, подієві традиції, гастрономічна культура й туристична інфраструктура.

Суттєвим аспектом сучасної типології є виокремлення комплексних культурно-історичних територій, до яких належать історичні центри міст, культурні маршрути, ландшафтні зони зі значною концентрацією історичних об'єктів. У 1990-х роках у межах ініціативи Ради Європи було започатковано концепцію Європейських культурних маршрутів, що охоплює такі напрямки, як «Шлях святого Якова», «Дорога імператорів і королів», «Шлях Ганзи», які є одночасно історичними і туристичними системами. Ці маршрути інтегрують об'єкти різних типів – від архітектурних пам'яток до місць проведення культурних фестивалів – створюючи міжрегіональні туристичні продукти.

Окрему групу становлять інноваційні типи культурно-історичних об'єктів, що виникають у результаті сучасної реставрації, ревіталізації або переосмислення історичних просторів. Сюди відносяться музеї під відкритим небом, цифрові історичні реконструкції, тематичні парки культурної спадщини, арт-простори у старих промислових будівлях. Вони поєднують традиційні елементи культурного надбання з новими формами сприйняття, орієнтованими на інтерактивність та емоційний досвід туриста.

Також у системі туристичних ресурсів важливе місце займає класифікація за рівнем автентичності, що визначає ступінь збереженості історичної субстанції об'єкта. Згідно з рекомендаціями ЮНЕСКО, до категорії високої автентичності належать об'єкти, що зберегли більшу частину оригінальної структури або функціонального призначення (наприклад, Віденська опера, замок Гохостервіц, Карловий міст у Празі). Об'єкти середньої автентичності зазнали часткових реконструкцій, а низької – суттєвих змін у процесі модернізації чи адаптації під нові функції (ресторани в історичних будівлях, готелі у колишніх монастирях тощо).

У науковій літературі виділяється також класифікація за емоційно-когнітивним впливом на туриста. Вона базується на здатності культурно-історичних пам'яток викликати певні асоціації, відчуття чи знання, формуючи культурну пам'ять. Наприклад, замки та фортеці асоціюються з

історичними подіями й героїкою, сакральні споруди – з духовністю, а архітектурні ансамблі міст – з відчуттям культурної тяглості. Цей критерій дедалі частіше використовується у створенні тематичних екскурсій і туристичних продуктів, зорієнтованих на емоційне занурення мандрівника [57].

Класифікація культурно-історичних об'єктів у сучасному туризмі поступово переходить від вузьконаукової до прикладної функції. Вона стає інструментом маркетингового аналізу, планування туристичних маршрутів, управління культурною спадщиною та формування брендів територій. Для туристичного менеджменту систематизація об'єктів дає змогу визначати пріоритети інвестування, оцінювати рівень відвідуваності, прогнозувати навантаження на культурне середовище та розробляти заходи для збереження його цілісності.

Крім того, у XXI столітті виникла потреба у впровадженні цифрових класифікаційних систем, що дозволяють інтегрувати інформацію про пам'ятки у національні туристичні бази даних. Такі системи функціонують у вигляді геоінформаційних карт, електронних каталогів і мобільних додатків, що забезпечують доступ до структурованої інформації про культурно-історичні ресурси. У Європейському Союзі подібні бази створюються в межах програм Europeana та Cultural Routes Database, які сприяють популяризації спадщини через цифрові платформи.

У цьому контексті типологія культурно-історичних об'єктів набуває міждисциплінарного значення, поєднуючи підходи історії, культурології, географії, економіки та туризмознавства. Вона дає змогу не лише описувати пам'ятки, але й аналізувати їх у взаємозв'язку з територіальними особливостями, туристичними потоками, рівнем розвитку інфраструктури та поведінковими моделями туристів.

Оцінювання туристичного потенціалу культурно-історичних пам'яток є важливим етапом у формуванні ефективної політики управління туристичними ресурсами. Його мета полягає у визначенні ступеня

привабливості, цінності та перспектив використання кожного об'єкта для розвитку туризму. У міжнародній практиці оцінювання культурно-історичної спадщини має комплексний характер і ґрунтується на поєднанні кількісних та якісних критеріїв, які враховують не лише історико-культурне значення, а й сучасні умови відвідування.

Методологічна база оцінювання включає кілька рівнів: науковий (встановлення історичної, архітектурної, мистецької або духовної цінності), економічний (визначення можливості комерційного використання), соціокультурний (оцінка впливу на громаду) та екологічний (визначення навантаження на середовище). Такий підхід відповідає концепції *sustainable heritage management*, яку активно просувають ЮНЕСКО, ІКОМОС та Рада Європи [50].

Одним із найуживаніших інструментів є бальна система оцінювання, що дозволяє порівнювати пам'ятки між собою та виявляти найперспективніші для туристичного розвитку. Вона передбачає присвоєння кожному об'єкту певної кількості балів за низкою критеріїв, серед яких найчастіше використовуються:

- історико-культурна цінність (оцінюється за віком об'єкта, рівнем збереженості, унікальністю, наявністю статусу пам'ятки національного чи міжнародного значення);
- архітектурна або мистецька виразність (оригінальність стилю, художня довершеність, композиційна цілісність);
- відомість і символічність (ступінь упізнаваності у суспільстві, роль у формуванні національної ідентичності, присутність у ЗМІ чи туристичних брендах);
- доступність для туристів (географічне розташування, транспортна зручність, наявність туристичної інфраструктури);
- функціональна активність (частота відвідувань, участь у подієвому туризмі, наявність екскурсійних програм, інтегрованість у маршрути);

– екологічна стійкість та рівень охорони (наявність плану консервації, контроль за навантаженням, дотримання норм сталого туризму);

У науковій практиці існують різні варіанти формулювання зведеного показника привабливості, наприклад, за методикою українського дослідника В.І. Мацоли, де загальна оцінка визначається як середньозважена сума балів за кожним із критеріїв. Цей підхід дозволяє створити кількісну модель туристичного потенціалу території, яку можна візуалізувати у вигляді картографічного матеріалу або аналітичної таблиці.

Європейська практика оцінювання культурних ресурсів передбачає також застосування індексного аналізу, де показники зводяться в інтегральні індекси, такі як Tourism Attractiveness Index, Cultural Heritage Potential Index тощо. Вони дозволяють оцінювати динаміку зміни туристичної привабливості об'єктів протягом часу, враховуючи фактори відвідуваності, фінансування, маркетингу та охорони.

У контексті Центральної Європи такі оцінки мають особливе значення, оскільки регіон характеризується високою щільністю культурно-історичних об'єктів різного рівня значущості. Наприклад, Австрія має понад 30 об'єктів, включених до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО; Польща – 17; Чехія – 16; Угорщина – 8. Для раціонального управління такою кількістю ресурсів необхідне застосування науково обґрунтованих методів оцінювання, що дозволяють визначати пріоритети реставрації, маркетингового просування та туристичного використання [14].

Сучасні дослідження також підкреслюють важливість соціального виміру оцінювання. Туристична привабливість пам'ятки все частіше визначається не лише її естетичною чи історичною цінністю, а й рівнем емоційного зв'язку з місцевими громадами, автентичністю подання культурних традицій та залученням населення до процесу управління спадщиною. У цьому сенсі об'єкти, що підтримують живі традиції (фестивалі, ремесла, фольклорні дійства), набувають не меншої ваги, ніж архітектурні шедеври.

Особливої уваги заслуговує питання доступності та комфортності туристичного відвідування. Досвід Центральної Європи демонструє, що високі показники відвідуваності мають ті об'єкти, де поєднано історичну автентичність із сучасною інфраструктурою – інформаційними центрами, мультимедійними музеями, зонами відпочинку та сувенірними просторами. Саме тому оцінювання потенціалу має включати і параметри комфорту туриста, що визначають рівень задоволеності та повторні візити.

З огляду на зростаючу роль цифрових технологій, дедалі більшого поширення набувають інтерактивні методи оцінювання – зокрема, використання онлайн-опитувань, відгуків користувачів, аналітики з туристичних платформ (TripAdvisor, Google Travel, Booking.com), що дозволяє формувати реальні рейтинги популярності об'єктів на основі великих даних (big data). Такі підходи не лише підвищують точність оцінки, а й забезпечують зворотний зв'язок між туристами, організаторами та державними інституціями.

Таким чином, система оцінювання туристичного потенціалу культурно-історичних пам'яток у сучасному розумінні – це багатовимірна модель, яка поєднує об'єктивні (матеріальні, економічні, кількісні) та суб'єктивні (емоційні, соціокультурні) фактори. Її головна мета полягає не лише у фіксації поточного стану пам'яток, але й у прогнозуванні їхнього внеску в розвиток туризму, формування культурного іміджу регіону та підвищення якості туристичного досвіду [28].

1.3. Роль культурно-історичних пам'яток у формуванні туристичної привабливості регіонів

Культурно-історичні пам'ятки є одним із ключових чинників формування туристичної привабливості регіонів, оскільки вони концентрують у собі історичну пам'ять, художні досягнення, традиції та символи, що визначають культурну ідентичність території. Саме через

матеріальні й нематеріальні об'єкти спадщини турист отримує можливість не лише ознайомитися з минулим, а й відчутти унікальний дух місця – те, що у європейській культурології позначається терміном *genius loci*.

Культурно-історичні пам'ятки виконують системоутворюючу роль у структурі туристичного потенціалу регіону. Вони формують змістовне ядро туристичного продукту, навколо якого розвиваються суміжні види діяльності: готельний бізнес, транспорт, гастрономічний, подієвий та освітній туризм. Таким чином, культурна спадщина виступає каталізатором територіального розвитку, сприяючи диверсифікації економіки, підвищенню зайнятості населення та розбудові інфраструктури.

Наукові підходи до аналізу туристичної привабливості розглядають культурно-історичні об'єкти як базові ядра туристичного простору, що визначають його морфологію. Як зазначає український дослідник В. Кифяк, «пам'ятки культури формують первинну мотивацію подорожі, а отже, є ядром туристичного тяжіння». У цьому контексті історичні центри міст (наприклад, Прага, Краків, Відень, Будапешт, Львів) функціонують як поліцентричні туристичні вузли, які поєднують архітектурні ансамблі, культурні події та інфраструктуру обслуговування.

З позицій територіального маркетингу культурно-історичні пам'ятки виконують функцію брендоутворення регіонів. Вони стають впізнаваними символами, що створюють асоціативний образ місця у свідомості туристів. Наприклад, Відень асоціюється з класичною музикою та архітектурою Габсбургів, Прага – з готикою і середньовічними легендами, Краків – із королівською історією Польщі. Саме через такі символічні образи формується емоційна привабливість території, що є ключовим чинником вибору туристом напряму подорожі [22].

Важливою особливістю культурно-історичних пам'яток є їх здатність інтегрувати різні види туризму. Навколо історичних об'єктів формуються не лише екскурсійні, а й подієві, гастрономічні, освітні, релігійні та креативні маршрути. Це зумовлює мультифункціональність культурної спадщини у

сучасному туризмі. Наприклад, старовинні замки та палаци використовуються як локації для фестивалів, театралізованих подій або весільних церемоній; історичні площі стають майданчиками для концертів і вистав; музеї трансформуються у культурні центри з інтерактивними програмами.

Культурно-історичні пам'ятки відіграють значну роль і у формуванні соціокультурного капіталу регіону. Вони створюють простір для міжкультурного діалогу, підвищують рівень освіченості та культурної компетентності населення, сприяють збереженню історичної пам'яті. Туризм, орієнтований на спадщину, стимулює розвиток місцевих ремесел, народних промислів, фольклору, гастрономічних традицій, забезпечуючи тим самим відтворення культурного середовища.

Особливо помітною є роль культурних пам'яток у стратегіях регіонального розвитку, що базуються на принципах сталого туризму. За даними Європейської комісії, понад 40% усіх туристичних подорожей у Європі мають культурно-пізнавальний характер. Це свідчить, що спадщина не лише зберігається, а й активно використовується як інструмент економічного зростання. Регіони, які мають розвинену систему охорони культурних пам'яток, демонструють вищі показники привабливості, довшу середню тривалість перебування туристів та більші витрати на одну особу.

Слід зазначити, що культурно-історичні пам'ятки формують не лише туристичний попит, а й структуру туристичних потоків. Висока концентрація об'єктів спадщини у межах певної території створює передумови для розвитку тематичних маршрутів і туристичних кластерів. У Центральній Європі цьому сприяє географічна близькість культурних центрів – наприклад, маршрут «Відень – Прага – Будапешт – Краків» є одним із найпопулярніших серед екскурсійних турів. Завдяки такій структурі формується цілісний туристичний простір, у якому кожне місто виконує власну роль, водночас збагачуючи загальний культурний досвід мандрівників [41].

У міжнародному контексті культурно-історичні пам'ятки є також інструментом підвищення іміджу держави. Включення об'єктів до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО підсилює їхню репутацію, стимулює інвестиції в реставрацію та маркетинг, а також сприяє зростанню туристичних потоків. Наприклад, після внесення історичного центру Праги до списку ЮНЕСКО кількість відвідувачів міста збільшилася на 30% протягом п'яти років, а туристичні доходи – на понад 40%.

В умовах сучасної цифрової епохи зростає роль цифрової репрезентації культурно-історичних об'єктів у підвищенні туристичної привабливості. Інтерактивні віртуальні тури, 3D-моделювання, візуальні архіви та мобільні додатки створюють нові форми пізнання спадщини. Це особливо важливо для молодшої аудиторії, яка шукає нових форматів культурного досвіду. Завдяки цьому навіть віддалені або частково недоступні пам'ятки стають інтегрованими в туристичний простір.

Культурно-історичні пам'ятки впливають і на емоційне сприйняття регіону. Досвід відвідування історичних місць формує у туристів почуття причетності до глобальної історії, пробуджує інтерес до традицій, формує позитивні асоціації з країною або містом. Саме тому в сучасних туристичних стратегіях зростає увага до створення «емоційних маршрутів», де історичні об'єкти поєднуються з оповідями, легендами, музикою та інтерактивними елементами.

Не менш важливим є вплив культурно-історичних пам'яток на соціальну згуртованість місцевих громад. Участь населення у збереженні та промоції спадщини формує почуття гордості за рідний край, зміцнює локальну ідентичність і сприяє підвищенню якості життя. Це, своєю чергою, створює сприятливий соціокультурний клімат для розвитку туризму.

У європейських дослідженнях підкреслюється, що культурно-історичні пам'ятки мають мультиплікативний ефект для економіки. Кожне робоче місце у сфері охорони спадщини створює 1,5–2 додаткових робочих місця у суміжних галузях, а кожне євро, вкладене у реставрацію, повертається у

вигляді податкових надходжень і туристичних витрат. Такий ефект особливо помітний у містах, де спадщина є основою туристичного бренду – Відень, Зальцбург, Прага, Краків, Будапешт [40].

Таким чином, культурно-історичні пам'ятки – це не просто свідчення минулого, а активний ресурс сучасного розвитку, який формує конкурентоспроможність регіону, сприяє його культурній репрезентації у світі та створює підґрунтя для сталого туристичного зростання.

Європа є беззаперечним лідером у сфері культурно-пізнавального туризму. Саме на її території зосереджено понад 45% об'єктів, включених до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, що свідчить про високу концентрацію культурно-історичних ресурсів і системність підходів до їхнього використання у туристичній діяльності. Відповідно до звітів Європейської комісії з питань туризму (ЕТС), культурна спадщина щороку залучає близько 300 мільйонів подорожей, з яких понад 60% припадає на країни Центральної та Західної Європи.

Основним чинником ефективності європейської моделі є інтеграція культурної спадщини у стратегії сталого розвитку туризму. Вона ґрунтується на принципі балансу між економічною вигодою, соціальною користю та охороною історико-культурного середовища. Так, у багатьох країнах ЄС функціонують спеціальні програми – «European Heritage Label», «Cultural Routes of Europe», «Creative Europe» – спрямовані на підтримку збереження, промоції та інноваційного використання пам'яток.

Ключовим інструментом популяризації культурної спадщини стала мережа культурних маршрутів Ради Європи, що об'єднує понад 40 тематичних напрямів – від «Шляху святого Якова» до «Європейського маршруту історичних термальних міст». У Центральній Європі особливу роль відіграють такі маршрути, як «Дорога імператорів і королів» (що поєднує Відень, Прагу та Будапешт), «Музичний шлях Моцарта» та «Шлях замків і фортець Центральної Європи». Вони слугують не лише

туристичними продуктами, а й платформами міждержавної співпраці у сфері культури, науки й освіти.

Європейські підходи до управління культурно-історичною спадщиною спираються на модель публічно-приватного партнерства (PPP). Участь держави, муніципалітетів, бізнесу та громадськості дозволяє поєднати фінансові ресурси, експертний досвід і соціальну відповідальність. Так, у Чехії понад 60% замків і палаців, відкритих для відвідування, утримуються приватними фондами, а в Австрії – діє система партнерських програм між урядом та туристичними компаніями для реставрації об'єктів.

Особливу увагу у Європі приділяють цифровізації культурного простору. Створення інтерактивних карт, віртуальних екскурсій, мобільних застосунків та цифрових архівів сприяє розширенню аудиторії культурно-пізнавального туризму. Прикладом є австрійська платформа Austria Guide Online, що об'єднує понад 10 000 об'єктів культурної спадщини, або чеський цифровий проєкт Мару.cz, де історичні пам'ятки інтегровані у туристичні маршрути з аудіоекскурсіями [39].

Важливою тенденцією сучасного європейського туризму є переорієнтація на автентичність та досвід занурення. Туристи все частіше шукають не лише споглядання пам'яток, а й можливість брати участь у майстер-класах, фестивалях, локальних традиціях. Це зумовило формування нових форматів – креативного, гастрономічного, етнографічного туризму, які спираються на культурно-історичну спадщину. У Будапешті, наприклад, проводяться театралізовані екскурсії у замок Вайдахуняд, а у Кракові – історичні реконструкції у Вавельському замку.

У межах європейської практики спостерігається активна інтеграція культурних пам'яток у простір міського туризму. Історичні центри міст перетворюються на відкриті музеї під відкритим небом, де туристичний потік поєднується з місцевим життям. Такі підходи впроваджено у Відні, Зальцбурзі, Празі, Кракові, де реставраційні заходи спрямовані не лише на

збереження архітектури, але й на підтримку автентичного середовища – традиційних кав'ярень, ремісничих майстерень, галерей і музичних салонів.

Ще одним аспектом європейської моделі є залучення місцевих громад до процесу збереження і промоції культурних об'єктів. Це підвищує рівень соціальної відповідальності населення, формує «культуру спадщини» (heritage culture) і сприяє стабільному розвитку туризму. Наприклад, у Польщі діє програма «Dziedzictwo+», у межах якої громади отримують фінансування на підтримку місцевих музеїв і розвиток культурних ініціатив.

Окрему роль відіграють фестивалі спадщини, які виконують функцію комунікаційного мосту між минулим і сучасністю. Такі події, як «Salzburg Festival» в Австрії, «Pražské jaro» у Чехії, «Krakowskie Noce Muzeów» у Польщі, стають не лише культурними атракціями, але й потужними чинниками економічної активності [46].

Порівняльний аналіз свідчить, що країни Центральної Європи активно використовують культурно-історичні пам'ятки як ресурс конкурентних переваг. Їхні туристичні стратегії базуються на концепції «культурного ландшафту», де історичні об'єкти розглядаються не ізольовано, а у взаємозв'язку з природним, архітектурним і соціальним середовищем. Саме цей підхід забезпечує синергію між культурою, екологією та економікою, що стає основою сучасного туризму.

Європейський досвід демонструє, що культурно-історичні пам'ятки не лише зберігаються як свідки минулого, а й активно інтегруються в сучасний туристичний простір. Вони формують ціннісну основу європейської ідентичності, забезпечують сталість розвитку територій і слугують потужним фактором міжкультурного діалогу.

Культурно-історичні пам'ятки є не лише об'єктами збереження минулого, але й активним інструментом економічного розвитку регіонів. Вони створюють основу для туристичних потоків, стимулюють розвиток суміжних галузей – транспорту, готельного бізнесу, громадського харчування, ремісництва, культурних індустрій. Згідно з дослідженнями

Європейської комісії, кожне євро, інвестоване у сферу збереження культурної спадщини, генерує від 4 до 8 євро додаткового прибутку у пов'язаних секторах економіки.

У країнах Центральної Європи цей ефект проявляється особливо виразно. Наприклад, у Чехії туризм, пов'язаний із відвідуванням історичних центрів Праги, Чеського Крумлова, Кутної Гори, щорічно приносить понад 1,5 мільярда євро прибутку, що становить близько 3% ВВП країни. В Австрії історико-культурний туризм зосереджений навколо Відня, Зальцбурга, Інсбрука, де об'єкти спадщини не лише зберігають культурну цінність, але й формують бренд держави як центру європейської культури. У Польщі завдяки культурним маршрутам «Шлях дерев'яної архітектури» та «Королівський шлях» у Кракові спостерігається стабільне зростання туристичних прибутків на рівні 5–7% щороку.

Соціально-культурний вимір також має ключове значення. Культурно-історичні пам'ятки сприяють формуванню локальної ідентичності, підвищенню громадянської свідомості та розвитку почуття гордості за національну спадщину. Вони виступають освітнім ресурсом, що забезпечує міжпоколінну передачу знань, цінностей і традицій. Саме через туризм здійснюється не лише комунікація культур, а й відновлення забутих елементів історії – ремесел, народних свят, музичних стилів, архітектурних технік.

Не менш важливим є вплив культурної спадщини на регіональну політику зайнятості. Згідно зі звітом *European Cultural Heritage Green Paper* (2021), у сфері збереження та популяризації культурних пам'яток зайнято понад 7,8 мільйона осіб по всій Європі. У Центральній Європі цей сектор створює від 5 до 10% робочих місць у туристично активних регіонах. Наприклад, у Відні діяльність, пов'язана з культурним туризмом, забезпечує зайнятість понад 60 тисяч людей, а в Кракові – близько 30 тисяч.

З економічної точки зору, культурно-історичні пам'ятки виступають каталізатором урбаністичної трансформації. Реставрація архітектурних

ансамблів стимулює розвиток малого бізнесу – кав'ярень, сувенірних крамниць, арт-галерей, локальних готелів. Водночас такі проекти часто фінансуються за підтримки Європейського Союзу через програми Interreg, Creative Europe або Horizon Europe, що підкреслює інтеграційний характер збереження культурної спадщини.

У соціальному контексті роль культурно-історичних пам'яток виходить за межі економічних показників. Вони формують платформу міжкультурного діалогу, слугують місцем зустрічі різних епох і націй. У регіонах із багатонаціональною історією, таких як Сілезія, Богемія, Трансильванія чи Західна Угорщина, саме пам'ятки архітектури та мистецтва стали символами толерантності й співіснування культур [29].

Сучасні концепції управління спадщиною передбачають впровадження інноваційних підходів до презентації об'єктів. Одним із них є модель креативного туризму, коли турист стає активним учасником культурного процесу – відвідує майстер-класи, бере участь у фестивалях, взаємодіє з місцевою спільнотою. Такий формат активно розвивається в Австрії (проект Kulturreisen Austria), Чехії (Living History Prague), Угорщині (Budapest Cultural Experience).

У контексті сталого розвитку важливою стає також екологізація культурного туризму. Використання зелених технологій у музеях, енергоефективного освітлення історичних будівель, впровадження систем розумного контролю відвідувачів допомагає мінімізувати негативний вплив на довкілля. У Відні, наприклад, комплекс Шенбрунн упровадив програму Green Palace Initiative, спрямовану на скорочення викидів CO₂ і перехід на поновлювані джерела енергії.

Не можна оминати увагою і роль освітніх програм, спрямованих на виховання культури спадщини серед молоді. У країнах Центральної Європи діють національні ініціативи – Heritage Education Austria, Mladi pro kulturní dědictví у Чехії, Muzeum dla uczniów у Польщі, що поєднують навчання з практичним досвідом у сфері туризму [61].

Культурно-історичні пам'ятки виступають також важливим інструментом формування іміджу країни на міжнародній арені. Для Австрії це – палаци Габсбургів і класична музика Моцарта; для Чехії – готична архітектура Праги; для Польщі – замки і сакральна спадщина Кракова; для Угорщини – архітектурні ансамблі Буди та Пешта. У сукупності ці елементи формують цілісне уявлення про регіон як культурний центр Європи.

Культурно-історичні пам'ятки у системі туристичних ресурсів Центральної Європи відіграють роль не лише історичного надбання, а й стратегічного активу, який поєднує соціальні, економічні, культурні та освітні складові. Вони є ключовою умовою гармонійного розвитку туризму, сприяють підвищенню конкурентоспроможності регіонів, збереженню ідентичності та формуванню єдиного європейського культурного простору [47].

Висновки до 1 розділу

У першому розділі проаналізовано теоретичні аспекти функціонування культурно-історичних пам'яток у системі туристичних ресурсів. Дослідження дало змогу встановити, що культурно-історична спадщина є базовим елементом туристичної інфраструктури, який визначає характер, зміст і якість туристичного продукту. Культурно-історичні об'єкти виконують не лише пізнавальну функцію, а й відіграють ключову роль у формуванні соціокультурної ідентичності та збереженні історичної пам'яті народів.

Визначено, що культурно-історичні пам'ятки мають багатокомпонентну структуру, що включає архітектурну, мистецьку, етнографічну та духовну складові. Проведена класифікація дозволила упорядкувати різновиди пам'яток за функціональним призначенням, рівнем цінності, ступенем охорони та туристичною привабливістю. Окрему увагу приділено ролі ЮНЕСКО у формуванні міжнародних стандартів оцінки та

охорони культурної спадщини, а також впливу включення пам'яток до Списку всесвітньої спадщини на туристичні потоки.

Історичний аналіз розвитку культурно-пізнавального туризму показав закономірність зростання інтересу суспільства до культурної тематики, починаючи від перших паломницьких подорожей античності та завершуючи сучасними цифровими формами інтерпретації спадщини. Особливо значущою для Європи є спадщина Центрального регіону, де культурні процеси різних епох взаємодіяли та нашаровувалися, формуючи унікальне історико-культурне середовище.

Отже, результати першого розділу створили теоретичне підґрунтя для подальших досліджень і довели, що культурно-історичні пам'ятки є фундаментальним ресурсом, без якого неможливо уявити сучасний міжнародний туризм.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИХ РЕСУРСІВ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ ЄВРОПИ

2.1. Історичні передумови формування туристичних ресурсів Центральної Європи

Формування туристичних ресурсів Центральної Європи має глибокі історичні корені, що сягають кількох тисячоліть і відображають складну еволюцію соціально-економічного, політичного та культурного розвитку регіону. Територія Центральної Європи, до якої належать Австрія, Чехія, Угорщина, Польща, Словаччина, Німеччина та Швейцарія, упродовж століть виступала важливим перехрестям цивілізацій, торгових шляхів і культурних впливів. Саме ця географічна та історична особливість сприяла формуванню унікальної системи культурно-історичних пам'яток, які нині є невід'ємною складовою туристичного потенціалу регіону.

У середньовіччі Центральна Європа стала ареною становлення потужних держав – Священної Римської імперії, Королівства Богемії, Польського королівства, Угорського королівства, що визначило подальший розвиток архітектури, мистецтва й урбаністики. Саме в цей період почали формуватися міські центри з характерною готичною, а пізніше – ренесансною забудовою, які сьогодні становлять ядро історико-культурної спадщини. Замки, собори, фортеці, монастирі – усе це стало основою для створення потужного туристичного ресурсу, який приваблює мільйони відвідувачів з усього світу.

У період Ренесансу та Бароко (XVI–XVIII ст.) регіон переживав культурне відродження, що зумовило появу численних архітектурних ансамблів, палаців, резиденцій і сакральних споруд, які відображають могутність правлячих династій – Габсбургів, Ягеллонів, Веттінів. Ці пам'ятки стали символами культурного розквіту Центральної Європи та водночас – матеріальним підґрунтям сучасного туризму.

XIX століття ознаменувалося індустріалізацією, урбанізацією та розвитком транспортної інфраструктури – залізниць, пароплавства, готельних мереж. Саме цей період заклав основи організованого туризму: виникають перші туристичні товариства, картографічні видання, гідни та екскурсійні маршрути. В Австрії, Чехії та Німеччині активно розвиваються курорти, зокрема Карлові Вари, Баден, Бад-Ішль, що перетворилися на осередки лікувально-оздоровчого та культурного туризму.

XX століття принесло новий етап розвитку туристичних ресурсів, коли культурно-історична спадщина почала розглядатися не лише як елемент національної ідентичності, а й як стратегічний економічний ресурс. Після Другої світової війни у країнах Центральної Європи розпочалося активне відновлення історичних центрів міст – Праги, Варшави, Будапешта, Дрездена, Відня. Багато з них отримали статус об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, що сприяло їхньому збереженню й інтеграції у світовий туристичний простір [1].

На сучасному етапі розвиток туристичних ресурсів Центральної Європи характеризується поєднанням традицій та інновацій. З одного боку, зберігається акцент на історико-культурній спадщині, а з іншого – активно впроваджуються сучасні технології для популяризації туризму: цифрові карти, аудіогідни, віртуальні тури. Уряди країн регіону приділяють значну увагу охороні пам'яток, екологічному туризму та сталому розвитку територій, що сприяє підвищенню туристичної привабливості Центральної Європи в глобальному контексті [4].

Історичні передумови формування туристичних ресурсів Центральної Європи відображають глибоку взаємодію культур, політичних процесів та економічного розвитку. Кожен історичний етап – від античності до сучасності – зробив свій внесок у створення того унікального культурного середовища, яке сьогодні становить основу туристичного потенціалу регіону.

У процесі формування туристичних ресурсів регіону Центральної Європи значну роль відіграли історичні передумови, які сформували

матеріальну й нематеріальну основу туристичного потенціалу. До таких передумов належать трансформації політичного устрою, урбанізаційні процеси, розвиток транспортної інфраструктури та культурної індустрії, а також інтеграція територій у європейські й глобальні комунікаційні мережі.

По-перше, територія Центральної Європи – зокрема Австрія, Чехія, Угорщина, Польща, Словаччина, Німеччина та Швейцарія виступала історичною ареною для розвитку державних утворень, торгівлі та культури. Уже в середньовіччі формувалися міські центри з характерною готичною та ренесансною забудовою, що призвело до створення великої кількості архітектурних пам'яток – замків, соборів, міських укріплень, які нині входять до системи туристичних ресурсів.

У період раннього нового часу (XVII–XVIII ст.) завдяки впливу династій (наприклад, Габсбургів), які інвестували в палацову та монументальну архітектуру, а також у культурні інститути (опери, театри, бібліотеки), виникла нова якість культурної спадщини. Наприклад, у Відні з'явилися великі резиденції, у Кракові – палацові комплекси; це сформувало основу для майбутньої туристичної привабливості [37].

У XIX ст., на етапі індустріалізації та швидкого розвитку залізничних мереж, розвиток готельної інфраструктури й оздоровчих курортів значно активізував трансформацію культурної спадщини в туристичні ресурси. Європейський ринок «heritage tourism» у 2023 році оцінювався приблизно у USD 115,9 млрд. Очікується, що до 2030 року він зросте до приблизно USD 147,7 млрд із середньорічним темпом зростання (CAGR) $\approx 3,5$ %. Такі цифри демонструють значущість історико-культурної спадщини як економічного ресурсу на регіональному та континентальному рівнях.

Додатково, за даними досліджень, близько 40 % усіх туристичних подорожей у Європейському Союзі мають культурно-пізнавальний характер. Це означає, що майже кожна друга чи третя подорож пов'язана з відвідуванням культурно-історичних пам'яток, що безпосередньо

підтверджує важливість їхнього врахування у розвитку туристичних ресурсів.

Для країн Центральної Європи характерною є висока концентрація об'єктів історико-культурної спадщини. Зокрема, згідно зі статистикою, Німеччина має 52 об'єкти всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, Австрія – близько 10 (точна кількість може варіюватися залежно від включення природних чи змішаних об'єктів). Наявність такого чисельного ресурсу створює системне підґрунтя для розвитку екскурсійних програм, тематичних маршрутів та спеціалізованих туристичних продуктів.

Уже на початку XXI ст. відбувається процес інституційного врегулювання туризму спадщини. Наприклад, Європейська комісія разом з Радою Європи розробили ініціативи «European Cultural Routes», які вплинули на структуру туристичних маршрутів, що об'єднують декілька країн Центральної та Західної Європи. Цей факт демонструє, що туристичні ресурси регіону розвиваються не тільки на суто внутрішньому рівні, але й у рамках міжнародної кооперації та транскордонних культурних просторів [33].

Ще одним важливим показником є туристична інфраструктура. За даними Європейської комісії, у країнах ЄС на 2022 рік налічувалося близько 28,9 млн місць у закладах розміщення. Хоча точні дані для конкретно Центральної Європи можуть варіюватися, ця цифра ілюструє масштаб європейського ринку, до якого вводяться країни регіону [21].

Не менш значущою є дигіталізація спадщини як передумова перетворення пам'яток на туристичні ресурси. Так, проєкт «Cultural gems» охоплює понад 130 000 культурних локацій у понад 300 містах Європи. Цей факт свідчить про те, що цифрові дані та відкриті бази стали новим ресурсним полем для аналізу, промоції й управління туристичною спадщиною, що безпосередньо стосується регіону Центральної Європи.

Інша важлива передумова – концентрація туристичних потоків навколо історичних об'єктів. Наприклад, у місті Прага у 2023 році зафіксовано понад

7,44 млн гостей, з яких 78,8 % – іноземці. Цей показник ілюструє, як історичне місто з багатою спадщиною формує великий міжнародний потік – і це важлива передумова для розвитку туристичних ресурсів.

Таким чином, історичні передумови формування туристичних ресурсів Центральної Європи – це комплекс факторів: накопичення історико-культурної спадщини, створення архітектурних і урбаністичних систем, розвиток інфраструктури та транскордонна культурна інтеграція. Ці передумови створили міцну основу, на якій сьогодні формується система туристичних ресурсів регіону – матеріально, організаційно, цифрово [54].

Подальший розвиток туристичних ресурсів Центральної Європи зумовлений складною взаємодією історичних, економічних, культурних і політичних чинників, які визначають сучасну структуру туристичного середовища регіону. Важливою особливістю цього простору є поєднання давніх культурних традицій з високим рівнем урбанізації та модернізації, що створює сприятливі умови для формування стійких туристичних потоків.

Згідно з аналітичними даними Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), у 2023 році країни Центральної Європи сумарно прийняли понад 150 млн міжнародних туристів, що становить приблизно 17 % від загального потоку прибуттів до Європи. Найвищі показники зафіксовано у Німеччині (35,5 млн), Австрії (26,2 млн) та Польщі (18,8 млн). Такі цифри свідчать про вагомий внесок регіону у розвиток культурно-пізнавального туризму на континенті, адже значна частина подорожей пов'язана саме з відвідуванням історичних центрів, архітектурних ансамблів і культурних подій.

Формування туристичних ресурсів регіону також було тісно пов'язане з розвитком транспортної інфраструктури. Будівництво залізничних магістралей у XIX ст. – таких як лінії Відень – Прага – Берлін чи Будапешт – Краків – Варшава – стало каталізатором зростання мобільності населення та формування перших туристичних маршрутів. У XXI ст. цей процес набув нових форм завдяки появі Європейської транспортної мережі TEN-T, до якої входять головні залізничні та автомобільні коридори Центральної Європи. Її

функціонування забезпечує доступність більшості історико-культурних пам'яток і підвищує конкурентоспроможність регіону на світовому туристичному ринку.

Вагомим чинником у формуванні туристичних ресурсів стали також урбаністичні процеси. Міста Центральної Європи, зокрема Прага, Відень, Будапешт, Краків, Дрезден, Цюрих, зберегли цілісні історичні центри, які стали основою для розвитку концепції «міського туризму спадщини». Ці центри не лише репрезентують архітектурну еволюцію регіону від готики до модерну, але й утворюють цілісний простір соціокультурної ідентичності, який приваблює мільйони туристів щорічно [25].

Значний вплив на становлення туристичних ресурсів Центральної Європи мали процеси культурної політики та міжнародної співпраці. Включення об'єктів до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО не лише сприяло збереженню пам'яток, але й стало механізмом їх промоції. Так, у 2024 році в регіоні налічувалося понад 115 об'єктів ЮНЕСКО, з яких 52 – у Німеччині, 17 – у Польщі, 10 – в Австрії, 16 – у Чехії, 8 – в Угорщині, 8 – у Швейцарії та 8 – у Словаччині. Найвідоміші з них – історичні центри Відня, Праги, Кракова, Варшави, Будапешта, а також культурні ландшафти долини Вахау (Австрія) та долини Ельби (Німеччина).

У другій половині ХХ ст. і на початку ХХІ ст. відбувається трансформація підходів до збереження та використання культурної спадщини. Країни Центральної Європи переходять від пасивного охоронного підходу до активного менеджменту туристичних ресурсів, який включає реставраційні програми, створення інтерактивних музейних просторів, упровадження технологій цифрової візуалізації пам'яток. Зокрема, у Відні та Празі активно використовуються 3D-тури для ознайомлення туристів з історичними об'єктами, у Будапешті запроваджено інтерактивну систему QR-ідентифікації історичних будівель, а у Кракові розроблено мобільний додаток для відстеження туристичних маршрутів за темами культурної спадщини [12].

Економічний аспект розвитку туристичних ресурсів Центральної Європи є не менш важливим. Туризм формує значну частину ВВП країн регіону: за даними Євростату, у 2023 році внесок туризму до ВВП Австрії становив 7,6 %, Чехії – 5,8 %, Угорщини – 6,2 %, Польщі – 4,7 %, а Швейцарії – 8,4 %. У сукупності туризм забезпечує понад 7 млн робочих місць у регіоні, переважно в галузях готельного бізнесу, транспорту, харчування та культурних послуг.

Особливого значення набуває екологічний аспект використання історичних туристичних ресурсів. У сучасній європейській політиці пріоритетом є концепція сталого туризму, яка поєднує економічну ефективність, культурну автентичність і екологічну безпеку. Наприклад, у Швейцарії понад 65 % історико-культурних об'єктів, відкритих для туристів, сертифіковані за стандартами екологічної ефективності Green Globe або аналогічними системами [43].

Також варто зазначити, що формування туристичних ресурсів Центральної Європи відбувається під впливом європейських інтеграційних процесів. Програми ЄС, такі як Creative Europe, Horizon Europe, European Heritage Label та European Capitals of Culture, виступають каталізаторами культурного розвитку регіону, сприяючи інноваційному переосмисленню історичної спадщини через мистецькі проекти, креативні кластери та цифрові платформи. Зокрема, статус «Європейської столиці культури» у різні роки отримували Краків (2000), Лінц (2009), Печ (2010) і Вроцлав (2016), що безпосередньо вплинуло на збільшення туристичних потоків і розширення інфраструктури культурного туризму.

Отже, історичні передумови формування туристичних ресурсів Центральної Європи мають комплексний характер, який охоплює культурну спадщину, урбанізаційні процеси, економічну модернізацію, міжнародну співпрацю та технологічні інновації. Кожен з цих аспектів створив підґрунтя для формування сучасної туристичної системи, у якій культурно-історичні

пам'ятки виступають не лише об'єктом збереження, а й рушійною силою економічного, соціального та культурного розвитку регіону [45].

2.2. Характеристика основних культурно-історичних пам'яток країн Центральної Європи

Країни Центральної Європи формують унікальний простір, у якому поєднано різноманіття історичних епох, архітектурних стилів, релігійних традицій і культурних надбань. Саме це багатство культурно-історичних пам'яток становить фундамент туристичного потенціалу регіону, який приваблює мільйони відвідувачів з усього світу. Аналіз цих об'єктів дозволяє простежити закономірності розвитку туризму, а також визначити, які саме культурні осередки виконують функцію «туристичних магнітів» у міжнародному масштабі.

Австрія є однією з провідних країн Центральної Європи за кількістю та значенням культурно-історичних пам'яток. Її столиця, Відень, належить до міст, які поєднують королівську велич і сучасний динамізм. У списку Світової спадщини ЮНЕСКО перебувають Історичний центр Відня, Палацово-парковий комплекс Шенбрунн та Культурний ландшафт долини Вахау – унікальна територія між містами Кремс і Мельк, де збереглися середньовічні замки та монастирі. Окрім того, Австрія славиться своїми музичними традиціями – будинок-музей Моцарта у Зальцбурзі, Віденська опера та Музей історії мистецтв стали невід'ємною частиною культурного туризму країни. За даними Austrian National Tourist Office (2023), понад 40 % іноземних туристів відвідують Австрію саме з метою знайомства з її історико-культурною спадщиною.

Чехія є однією з найнасиченіших країн культурному плані в Європі. Її столиця Прага – справжній музей під відкритим небом, де на невеликій території зосереджено понад 2 000 пам'яток архітектури. Історичний центр Праги внесений до Списку ЮНЕСКО у 1992 році, а серед найвідоміших

об'єктів – Празький Град, Карлів міст, Староміська площа та Собор Святого Віта. Окрім столиці, культурно-історичну цінність мають замок Чеський Крумлов, Тельч, Кутна Гора і паломницький комплекс святого Яна Непомуцького у Зеленій Горі. За статистикою Міністерства регіонального розвитку Чехії, щорічно культурно-пізнавальні маршрути країни відвідує понад 14 млн туристів, що становить близько 60 % від загального туристичного потоку.

Польща посідає важливе місце у формуванні культурного простору Центральної Європи. У країні налічується 17 об'єктів ЮНЕСКО, серед яких Історичний центр Кракова, Королівський замок Вавель, Старе місто Варшави, Соляні копальні Величка і Бохня, а також нацистський концентраційний табір Аушвіц-Біркенау – об'єкт, що має величезне меморіальне значення для всього світу. Важливим напрямом польського туризму є паломницький – завдяки святиням Ясної Гури у Ченстохові та Собору Святого Івана у Варшаві. У 2023 році Польща прийняла понад 18 млн міжнародних туристів, з яких близько 45 % відвідували країну саме з культурною або освітньою метою (дані Polish Tourism Organisation, 2024).

Німеччина є центром історичних трансформацій і культурної спадщини, що відображають тисячолітню історію європейської цивілізації. У країні нараховується 52 об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО, серед яких – Собор у Кельні, Бранденбурзькі ворота, Веймарський ансамбль класицизму, Замки Августа Сильного у Дрездені, Історичний центр Бамберга та Вюрцбурзька резиденція. Крім того, величезну роль у формуванні туристичного іміджу відіграють маршрути культурної спадщини – Романтична дорога (Romantische Straße), Шлях замків Німеччини (Burgenstraße) та Шлях музики Баха. Туризм у Німеччині є однією з найбільших галузей економіки: за даними Statista (2023), доходи від культурного туризму перевищили 30 млрд євро на рік, а відвідуваність музеїв сягнула 110 млн осіб.

Угорщина вирізняється поєднанням античної та австро-угорської спадщини. Столиця Будапешт входить до переліку найкрасивіших міст Європи завдяки своїй архітектурі XIX століття. До списку ЮНЕСКО занесено Будаїський замок, Рибальський бастіон, Ланцюговий міст Сечені та Андраші авеню. Значним осередком культури є місто Печ, відоме своєю ранньохристиянською некрополією, що також має статус об'єкта ЮНЕСКО. За даними Hungarian Tourism Agency (2023), культурний туризм становить понад 35 % усіх подорожей до країни, а найпопулярнішими напрямками залишаються фестивалі, винні маршрути та архітектурні пам'ятки.

Словаччина поєднує мальовничі природні ландшафти з багатою історичною спадщиною. У країні налічується 8 об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО, серед яких Історичний центр Банської Штявниці, Левоча з костелом Святого Якуба, Карпатські букові праліси та дерев'яні храми Словаччини. Столиця Братислава також має значний туристичний потенціал – замок, Старе місто, собор Святого Мартіна та численні музеї приваблюють понад 1,5 млн туристів щорічно.

Швейцарія, хоча і має відмінну культурну специфіку, також є важливим учасником центральноєвропейського туристичного простору. Її історичні міста – Берн, Люцерн, Цюрих і Женева – відомі своєю архітектурною гармонією, музеями, галереями та міжнародними культурними подіями. До Списку ЮНЕСКО включено Старе місто Берна, Бенедиктинський монастир Святого Іоанна в Мюстаір, Ландшафт Лаво з терасними виноградниками та Ретійську залізницю в Альпах. Культурно-пізнавальний туризм у Швейцарії тісно пов'язаний із концепцією сталого розвитку – понад 60 % музеїв країни впроваджують екологічні стандарти у своїй діяльності.

Таким чином, культурно-історичні пам'ятки країн Центральної Європи формують унікальну туристичну мережу, в якій кожна держава виступає носієм особливої культурної ідентичності. Їхнє збереження, популяризація та інтеграція у міжнародні маршрути є основою подальшого розвитку туризму

регіону, а також важливим елементом формування спільного європейського культурного простору.

З метою комплексного аналізу культурно-історичних ресурсів Центральної Європи доцільно здійснити систематизацію об'єктів світової культурної спадщини, внесених до Списку ЮНЕСКО. Саме ці пам'ятки становлять найвищу цінність для світової культури, адже вони поєднують у собі унікальні історичні, архітектурні, художні та духовні риси, які відображають розвиток цивілізації на європейському континенті. Наявність об'єктів ЮНЕСКО на території певної держави є не лише свідченням її культурної значущості, але й чинником підвищення туристичної привабливості регіону, сприяє зростанню кількості туристичних потоків і формуванню позитивного міжнародного іміджу.

Варто наголосити, що країни Центральної Європи – Австрія, Чехія, Польща, Угорщина, Словаччина, Німеччина та Швейцарія – мають значну концентрацію культурно-історичних пам'яток, які є частиною глобальної культурної спадщини людства. Їх географічне розташування, історичне минуле, спільність архітектурних традицій і вплив різних культурних епох сприяли формуванню винятково багатого культурного середовища, що сьогодні активно використовується у сфері туризму.

З метою виявлення просторових закономірностей розміщення культурних об'єктів, а також для оцінки їх туристичного потенціалу, у наступних таблицях подано узагальнену інформацію щодо об'єктів культурної спадщини ЮНЕСКО у країнах Центральної Європи. Ці дані дозволяють простежити рівень історико-культурної насиченості територій, визначити найважливіші центри туристичної активності та встановити взаємозв'язок між наявністю культурних пам'яток і розвитком інфраструктури туризму в регіоні [59].

Об'єкти культурної спадщини ЮНЕСКО в Австрії подані у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Об’єкти культурної спадщини ЮНЕСКО в Австрії

Назва	Місцеположення	Час створення	Час внесення до списку
Історичний центр міста Зальцбург	Земля Зальцбург	XVII ст.	1996
Палац і сади Шенбрунн	Відень	XVIII ст.	1996
Культурний ландшафт Гальштат-Дахштайн / Зальцкаммергут	Земля Верхня	2-ге тис. до н. е.	1997
Залізниця Земмерінг	Земля Нижня	XIX ст.	1998
Місто Грац – історичний центр та замок Еггенберг	Земля Штирія	XV ст.	1999
Культурний ландшафт Вахау	Земля Нижня	IX ст.	2000
Культурний ландшафт Ферте / Нойзідлерзее	Земля Бургенланд (спільно з Угорщиною)	XVIII ст.	2001
Доісторичні пальові поселення в Альпах	Землі Каринтія та Верхня (спільно з Італією, Німеччиною, Словенією, Францією та Швейцарією)	5 тис. до н. е.	2011
Кордони Римської імперії – Дунайський лімес	Землі Верхня, Нижня та Відень (спільно з Німеччиною та Словаччиною)	I ст.	2021
Великі курортні міста Європи	Земля Нижня (спільно з Бельгією, Великою Британією, Італією, Німеччиною, Францією та Чехією)	XVIII ст.	2021

Австрія є однією з провідних країн Центральної Європи за кількістю об’єктів, включених до Списку світової спадщини ЮНЕСКО. Станом на 2024 рік до нього внесено 10 об’єктів, серед яких переважають культурні ландшафти та архітектурні комплекси. Найвідомішими є історичний центр міста Зальцбург, палац і сади Шенбрунн у Відні, а також культурний ландшафт Гальштат-Дахштайн / Зальцкаммергут, що репрезентує синтез природної краси та багатомістової історії людської діяльності. Особливо

цінними є об'єкти спільного міжнародного значення, зокрема «Кордони Римської імперії – Дунайський лімес» та «Культурний ландшафт Ферте / Нойзідлерзее», які демонструють транскордонний характер культурної спадщини. Переважна частина пам'яток Австрії датується періодом від XVII до XIX століть, що свідчить про активний розвиток імперської архітектури та становлення Відня як культурного центру Європи. Включення цих об'єктів до Списку ЮНЕСКО сприяє зростанню туристичної привабливості країни, збільшенню кількості відвідувачів та підвищенню ролі туризму в структурі національної економіки [51]

Об'єкти культурної спадщини ЮНЕСКО в Угорщині подані у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Об'єкти культурної спадщини ЮНЕСКО в Угорщині

Назва	Місцеположення	Час створення	Час внесення до списку
Будапешт, включаючи береги Дунаю, квартал замку Буда та проспект Андраші	Будапешт	XIX ст.	1987
Старе село Голоке та його околиці	Медьє Ноград	XVII ст.	1987
Тисячолітнє бенедиктинське абатство Панногалма та його природне середовище	Медьє Дьєр-Мошон-Шопрон	X ст.	1996
Національний парк Гортобадь – Пуста	Медьє Гайду-Бігар	2-ге тис. до н. е.	1999
Ранньохристиянський некрополь Печ	Медьє Бараня	IV ст.	2000
Культурний ландшафт Ферте / Нойзідлерзее	Медьє Дьєр-Мошон-Шопрон (спільно з Австрією)	XVIII ст.	2001
Історико-культурний ландшафт виноробного регіону Токай-Хедьяля	Медьє Боршод-Абауй-Земплен	XII ст.	2002

Угорщина представлена у Списку ЮНЕСКО сімома об'єктами, більшість з яких мають культурно-історичний характер. Провідне місце

посідає Будапешт, що охоплює береги Дунаю, квартал замку Буда та проспект Андраші – унікальний архітектурний ансамбль, який поєднує барокову, неокласичну та сецесійну архітектуру. Не менш важливим є тисячолітнє абатство Паннонгалма, що символізує духовну спадщину та історію християнства в Центральній Європі. Серед природних об'єктів виділяється національний парк Гортобадь – Пуста, який демонструє гармонію між людиною і природою. Важливою рисою угорських пам'яток є їхній зв'язок із локальними культурними традиціями, такими як виноробство в регіоні Токай-Хедьяля, що не лише має історичне значення, а й активно використовується у розвитку тематичного туризму. Таким чином, угорські об'єкти ЮНЕСКО виконують роль не лише культурного, а й економічного ресурсу, що стимулює розвиток туризму та підвищує імідж країни.

Об'єкти культурної спадщини ЮНЕСКО в Польщі подані у таблиці 2.3.

Польща посідає одне з провідних місць у Центральній Європі за кількістю об'єктів світової спадщини – до Списку ЮНЕСКО внесено 16 пам'яток. Вони охоплюють широкий часовий діапазон – від доісторичних археологічних ділянок (Кшемьонки) до архітектурних ансамблів XIX–XX століть (Зала століть у Вроцлаві). Центральне місце займають історичні центри великих міст: Кракова, Варшави, Замостя, Торуня, які виступають осередками національної культури та зберігають унікальну міську архітектуру. Водночас унікальні об'єкти, як-от Королівські соляні копальні Величка та Бохня, демонструють технічну й інженерну майстерність минулих століть. Польща також має низку транскордонних об'єктів, зокрема Дерев'яні церкви Карпатського регіону, спільно з Україною, та Парк Мускау, спільно з Німеччиною, що підкреслює культурну взаємодію країн регіону. Така різноманітність свідчить про глибоку історичну стратифікацію культурної спадщини Польщі та її вагому роль у міжнародному туризмі.

Таблиця 2.3 – Об’єкти культурної спадщини ЮНЕСКО в Польщі

Назва	Місцеположення	Час створення	Час внесення до списку
Історичний центр Кракова	Малопольське воєводство	XIII ст.	1978
Королівські соляні копальні Величка та Бохня	Малопольське воєводство	XIX ст.	1978
Аушвіц Біркенау. Концентраційний табір смерті	Малопольське воєводство	1940	1979
Історичний центр Варшави	Мазовецьке воєводство	1945	1980
Старе місто Замостя	Люблінське воєводство	XVI ст.	1992
Середньовічне місто Торуня	Куявсько-Поморське воєводство	XIII ст.	1997
Замок Тевтонського ордену в Мальборку	Поморське воєводство	XIV ст.	1997
Кальварія-Зебжидовська: архітектурно-парковий ландшафтний комплекс	Малопольське воєводство	XVII ст.	1999
Церкви Миру в Яворі, Свідниці	Нижньосілезьке воєводство	XVII ст.	2001
Дерев'яні церкви на півдні Малої Польщі	Малопольське та Підкарпатське воєводства	XV ст.	2003
Парк Мускау	Любуське воєводство	XIX ст.	2004
Зала ст., у Вроцлаві	Нижньосілезьке воєводство	1913	2006
Дерев'яні церкви карпатського регіону Польщі і України	Малопольське, Поморське та Підкарпатське воєводства	XVI ст.	2013
Історична Копальня Тарновські Гури	Сілезьке воєводство	XVI ст.	2017
Доісторичний регіон видобутку смугастого кременю	Свентокшиське воєводство	4-те тис. до н. е.	2019

Таким чином, Австрія, Угорщина та Польща представляють найвищу концентрацію об’єктів культурної спадщини в Центральній Європі, кожна з яких демонструє унікальні аспекти розвитку архітектури, релігії, мистецтва й урбаністики. Решту таблиць, що містять аналогічні дані щодо Чехії, Словаччини, Німеччини та Швейцарії, подано у додатку А, для повноти порівняльного аналізу культурно-історичної спадщини регіону.

Отже, культурно-історичні пам’ятки країн Центральної Європи становлять потужний потенціал для розвитку міжнародного туризму.

Австрія, Угорщина та Польща демонструють високий рівень збереження, репрезентації та використання культурної спадщини у туристичній сфері. Об'єкти ЮНЕСКО в цих країнах не лише відображають етапи історичного становлення європейської цивілізації, але й виконують роль стратегічних ресурсів сталого розвитку, формуючи позитивний імідж регіону на світовому туристичному ринку. Їх систематизація та аналіз дозволяють зробити висновок про значний внесок Центральної Європи у збереження культурної спадщини людства та зміцнення позицій регіону як одного з провідних центрів культурно-пізнавального туризму світу [58].

2.3. Аналіз сучасного стану використання культурно-історичних пам'яток у туристичній діяльності

Культурно-історичні пам'ятки країн Центральної Європи відіграють ключову роль у структурі міжнародного туризму регіону, виступаючи одним із головних чинників формування його конкурентоспроможності. Їх використання у туристичній діяльності базується на поєднанні охоронних, освітніх та економічних функцій, що дозволяє забезпечувати не лише збереження об'єктів спадщини, але й стабільний розвиток туристичної галузі.

Упродовж останнього десятиліття спостерігається сталий ріст зацікавлення туристів культурно-пізнавальними маршрутами. За даними UNWTO (World Tourism Organization), частка культурного туризму у світовій структурі подорожей у 2023 році перевищила 40 %, а Центральна Європа стала одним із найбільш популярних регіонів для відвідування історико-культурних пам'яток. Зокрема, країни регіону щорічно приймають понад 120 млн міжнародних туристів, і близько половини з них обирають маршрути, що передбачають відвідування культурної спадщини (музеї, замки, архітектурні ансамблі, археологічні пам'ятки тощо) [23].

Австрія демонструє високий рівень інтеграції культурних пам'яток у туристичний простір. За даними Austrian National Tourist Office (2023), понад

60 % усіх відвідувачів країни беруть участь у культурно-пізнавальних турах. Особливо популярними є Відень, Зальцбург, Інсбрук і Грац – міста, де історичні ансамблі поєднані з сучасною інфраструктурою. Наприклад, лише Віденську оперу, музейний квартал і палац Шенбрунн щороку відвідує понад 8 мільйонів туристів. Туристичні доходи від культурних об'єктів становлять близько 3,7 млрд євро на рік, що підтверджує значний економічний ефект від їх використання.

Чехія зосереджує значну частину культурного потенціалу регіону, особливо у столиці – Празі. За даними CzechTourism (2023), у країні налічується понад 2 500 зареєстрованих історико-культурних об'єктів, з яких 16 – у Списку ЮНЕСКО. У 2022 році культурно-пізнавальні подорожі становили 58 % від усіх туристичних прибуттів, а дохід від продажу квитків у музеї, замки та собори перевищив 1,2 млрд євро. Найбільш відвідуваними об'єктами є Празький Град (понад 2 млн відвідувачів щорічно), Карлів міст, замок Карлштейн та історичний центр Кутна Гора. Чехія також активно впроваджує цифрові технології у сфері туризму: аудіогіди, мобільні додатки та інтерактивні карти забезпечують кращу доступність об'єктів спадщини [55].

Польща останніми роками демонструє зростання внутрішнього й іноземного культурного туризму. За статистикою Polish Tourism Organization (2024), у 2023 році країну відвідало понад 21 млн іноземних туристів, серед яких близько 45 % мали культурно-пізнавальні цілі. Найбільшу кількість відвідувачів приймають Краків (5,3 млн осіб на рік), Варшава (4,7 млн), Вроцлав і Гданськ. Особливе місце займає комплекс Аушвіц-Біркенау, який має не лише меморіальне, а й освітнє значення – щороку його відвідують понад 2 млн людей. Високий рівень розвитку культурного туризму у Польщі підтримується через державні програми, такі як Kultura+ та Ochrona Zabytków, що фінансують реставраційні роботи та розвиток туристичної інфраструктури [31].

Німеччина є лідером регіону за кількістю об'єктів культурної спадщини – їх 52 у Списку ЮНЕСКО. У 2023 році країну відвідало 39,5 млн міжнародних туристів, із яких понад 60 % відвідали принаймні один культурно-історичний об'єкт. За даними Statista (2023), найпопулярнішими напрямками є Баварія, Саксонія та Берлін, де сконцентровано основні історичні пам'ятки. Щороку дохід від культурного туризму перевищує 30 млрд євро, а найбільш відвідуваними об'єктами є замок Нойшванштайн, музей Пергамон у Берліні та Кельнський собор. Німеччина активно реалізує програми сталого туризму, що передбачають баланс між збереженням історичного середовища і комерційним використанням об'єктів [26].

Угорщина зберігає динаміку розвитку культурного туризму завдяки поєднанню історичної спадщини та рекреаційних ресурсів. За даними Hungarian Central Statistical Office (2023), кількість відвідувачів культурних пам'яток зросла на 12 % у порівнянні з 2019 роком. Найбільш популярними є історичний центр Будапешта, базиліка Святого Іштвана, абатство Паннонгалма, а також токайський винний регіон. В Угорщині діє державна програма «Nemzeti Kastélyprogram», що передбачає реставрацію понад 30 історичних замків та їх інтеграцію у туристичні маршрути [32].

Словаччина демонструє більш помірний рівень розвитку культурного туризму, проте має значний потенціал. За даними Slovak Tourism Board (2023), країну відвідало понад 5 млн туристів, а найбільшу частку становлять подорожі з пізнавальною метою. Високу популярність мають історичний центр Братислави, замки Спіш і Девін, дерев'яні церкви східної Словаччини, які є об'єктами ЮНЕСКО. Уряд країни розробляє програму «Slovakia Heritage Route», що має на меті створити єдиний культурний туристичний маршрут за зразком європейських Heritage Trails [36].

Швейцарія, попри менші масштаби території, має високий рівень культурної привабливості. У країні функціонує понад 1 000 музеїв, а в Списку ЮНЕСКО перебуває 13 об'єктів. Туризм, пов'язаний із культурною спадщиною, приносить щорічно близько 4,5 млрд швейцарських франків

доходу. Особливо популярними є старе місто Берна, монастир Святого Іоанна в Мюстаїрі, культурний ландшафт Лаво та Ретійська залізниця [52].

Загалом аналіз сучасного стану використання культурно-історичних пам'яток у туристичній діяльності свідчить, що країни Центральної Європи ефективно інтегрують культурну спадщину у туристичні продукти, забезпечуючи баланс між економічною вигодою та охороною історичних об'єктів. Ключовими тенденціями є цифровізація музейного простору, розвиток тематичних маршрутів (музичних, архітектурних, гастрономічних) та зростання ролі сталого туризму, що орієнтований на збереження культурного середовища.

На сучасному етапі розвитку туристичної галузі країни Центральної Європи демонструють тенденцію до диверсифікації форм використання культурно-історичних пам'яток. Від традиційних екскурсійних турів поступово відбувається перехід до інтерактивних форматів – тематичних фестивалів, історичних реконструкцій, мультимедійних експозицій, квестів та VR-екскурсій. Це сприяє залученню молодшої аудиторії та підвищує соціальну активність місцевого населення.

За даними Європейської комісії (2024), близько 65 % культурних об'єктів Центральної Європи вже мають цифрові каталоги або інтерактивні тури, доступні онлайн. Наприклад, у Чехії функціонує національна програма «Digitální dědictví», що передбачає 3D-сканування історичних будівель і створення віртуальних копій для освітніх і туристичних цілей. Аналогічні ініціативи реалізуються в Австрії (Digital Austria Cultural Heritage Project) та Польщі (Virtual Poland Heritage) [34].

Культурна спадщина дедалі частіше розглядається як ключовий ресурс для формування іміджу країни та її брендингу. Так, кампанія «Austria. The Art of Living», започаткована Австрійським національним офісом з туризму, об'єднала понад 150 історичних локацій у єдиний маркетинговий простір, підвищивши туристичну впізнаваність країни на 18 % (за опитуваннями Eurobarometer, 2023). Чехія ж використовує підхід «місто як музей під

відкритим небом» – історичні центри Праги, Брно, Ческі-Крумлова активно інтегровані в міський туризм без порушення культурного балансу [17].

У Польщі велику увагу приділено розвитку паломницького туризму як особливої форми культурного туризму. За даними Міністерства культури Польщі (2023), понад 5,5 млн туристів щорічно відвідують духовні центри країни – Ченстохову, Краків (Святилище Івана Павла II), Вадовиці. Цей напрям поєднує культурно-історичну та духовну складову, сприяючи формуванню стабільного туристичного потоку навіть у міжсезоння.

Угорщина, Чехія та Словаччина активно розвивають винний і гастрономічний туризм, який базується на культурній ідентичності регіонів. У 2023 році на маршруті «Wine Heritage of Central Europe» (що охоплює виноробні регіони Токай, Моравію та Бургенланд) було зафіксовано понад 1,3 млн туристів, а загальний дохід від гастрономічного туризму сягнув понад 500 млн євро.

Економічна оцінка ефективності використання культурно-історичних пам'яток свідчить, що кожне євро, вкладене у реставрацію та промоцію об'єкта, генерує від 3 до 8 євро у вигляді туристичних надходжень, податкових платежів і створення робочих місць. У цьому контексті відновлення історичних центрів міст стає не лише питанням збереження спадщини, але й стратегічним економічним інструментом [30].

Австрія і Німеччина активно впроваджують моделі державно-приватного партнерства (PPP) у сфері охорони пам'яток. Наприклад, віденський палац Бельведер та баварський замок Нойшванштайн частково фінансуються за рахунок партнерських програм з туристичними компаніями, що дозволяє зменшити бюджетне навантаження на державу. У 2023 році близько 22 % витрат на реставрацію пам'яток у Німеччині покривалися приватним сектором.

Окремо варто відзначити соціокультурний ефект використання історичних об'єктів у туризмі. Залучення місцевих громад до діяльності в межах культурного туризму (ремесла, фольклор, гастрономічні фестивалі)

забезпечує не лише додаткові доходи, а й підтримку традиційної культури. Наприклад, у регіоні Тіроль (Австрія) понад 35 % мешканців, зайнятих у сфері туризму, беруть участь у культурних заходах, пов'язаних із народним мистецтвом і збереженням регіональних традицій.

У 2024 році ЄС запровадив програму «Cultural Routes of Europe+», яка має на меті об'єднання окремих туристичних маршрутів Центральної Європи (наприклад, «Шлях імператорів і королів», «Дорога Габсбургів», «Музичний шлях Моцарта») у єдину інтегровану мережу з гармонізованими стандартами сервісу, інформаційного супроводу та екологічної сертифікації. Це сприятиме збільшенню транскордонних потоків і підвищить економічну взаємодію між державами регіону [35].

Водночас аналіз свідчить про низку проблем, що обмежують ефективне використання культурно-історичних пам'яток у туризмі. Серед них – нерівномірний розподіл туристичних потоків (переважна концентрація у великих містах – Відень, Прага, Краків, Будапешт), зношеність частини пам'яток, нестача інфраструктури в сільських районах і недостатнє використання потенціалу менш відомих об'єктів. Наприклад, за оцінками European Heritage Fund (2023 р.), близько 18 % об'єктів спадщини Центральної Європи потребують негайних реставраційних робіт.

Разом із тим, регіональні ініціативи, зокрема Interreg Central Europe та Creative Europe Programme, забезпечують фінансову підтримку проєктів зі збереження культурних ландшафтів і розвитку сталого туризму. У 2023 році загальний обсяг фінансування культурних проєктів у Центральній Європі перевищив 1,2 млрд євро, з яких понад 40 % спрямовано на модернізацію туристичної інфраструктури навколо історичних об'єктів.

Сучасний стан використання культурно-історичних пам'яток у туристичній діяльності Центральної Європи характеризується високою динамікою розвитку, активною цифровізацією, орієнтацією на сталий туризм і поступовим переходом до моделі інтегрованого культурного простору, де історія, економіка й культура утворюють взаємопов'язану систему.

Оцінюючи сучасний рівень використання культурно-історичних пам'яток у туристичній діяльності Центральної Європи, варто підкреслити, що цей регіон є одним із найінтенсивніше відвідуваних у світі. За даними UNWTO (2024 р.), на країни Центральної Європи припадає близько 22 % від загального туристичного потоку Європи, а частка культурного туризму в загальному обсязі становить понад 40 %. Це свідчить про домінування культурної складової у структурі регіонального туризму.

Найвищі показники залучення туристів демонструють Австрія, Чехія та Польща. Так, у 2023 році Австрію відвідали понад 32 млн туристів, серед яких приблизно 70 % брали участь у культурно-пізнавальних заходах. Основними магнітами залишаються історичний центр Відня, палац Шенбрунн, монастир Мельк і культурні фестивалі, такі як Vienna Festival чи Salzburg Festival, що збирають щорічно десятки тисяч відвідувачів.

У Чехії, за даними CzechTourism (2023), культурно-історичні пам'ятки забезпечили близько 60 % доходів туристичної індустрії країни. Лише історичний центр Праги приваблює понад 9 млн туристів щорічно, а популярні маршрути – «Королівський шлях», «Шлях замків Моравії» та «Шлях ЮНЕСКО» – стають моделлю інтегрованого туризму, де культурна спадщина поєднується з сучасною інфраструктурою та мультимедійним супроводом [62].

Польща також активно позиціонує себе як держава з потужною історико-культурною спадщиною. У 2023 році країну відвідали 20,5 млн іноземних туристів, із яких близько 55 % здійснювали подорожі з культурно-пізнавальною метою. Найбільш відвідуваними об'єктами залишаються Краків (Замок Вавель, площа Ринок), Варшава (Королівський замок), а також історичні маршрути – «Польський шлях сакральної архітектури» та «Дорога П'ястів».

Німеччина демонструє ще більш розвинену модель інтеграції культурної спадщини в туристичну діяльність. У країні функціонує понад 46 об'єктів, включених до Списку світової спадщини ЮНЕСКО, а щорічний

дохід від культурного туризму перевищує 20 млрд євро. Основними напрямками є Берлін, Мюнхен, Дрезден, Гейдельберг, де історичні архітектурні ансамблі поєднуються з музеями, театрами, фестивалями та сучасними культурними просторами. Особливою популярністю користуються тематичні маршрути – «Романтична дорога Німеччини» та «Шлях замків».

У Швейцарії, хоча кількість об'єктів ЮНЕСКО відносно невелика (13), країна зосереджується на гармонійному поєднанні культурної спадщини та природного середовища. Так, міста Берн, Люцерн і Цюрих поєднують середньовічну архітектуру з високим рівнем екологічного менеджменту, створюючи стійку модель культурного туризму. За статистикою Switzerland Tourism (2023), частка туристів, що відвідують країну з метою ознайомлення з історико-культурними пам'ятками, становить близько 48 % від загальної кількості відвідувачів.

У Словаччині та Угорщині спостерігається активна децентралізація туристичних потоків. Словацькі замки (Спішський Град, Орявський замок) та угорські палаци (Естергом, Геделле) перетворюються на потужні культурні осередки, що поєднують екскурсійний, фестивальний та гастрономічний туризм. В Угорщині, зокрема, у 2023 році було зареєстровано понад 12 млн туристів, із яких близько 7 млн відвідали культурно-історичні пам'ятки [44].

Окрему роль у розвитку культурного туризму відіграють фестивалі та тематичні події, які формують стійкі туристичні потоки навіть у низький сезон. Наприклад, Budapest Spring Festival, Krakow Film Festival, Prague Music Festival і Vienna Art Fair забезпечують понад 10 % річного доходу туристичної сфери своїх міст.

Значний вплив на розвиток культурно-історичного туризму має участь країн Центральної Європи у спільних програмах ЄС – зокрема, Creative Europe, Europa Nostra та Interreg Europe. Ці ініціативи сприяють фінансуванню реставраційних проєктів, модернізації туристичної інфраструктури та цифровізації культурного контенту. У 2023 році лише в

рамках програми Interreg Central Europe було профінансовано понад 75 проєктів зі збереження історико-культурної спадщини на суму понад 250 млн євро.

Іншим важливим трендом є цифровізація туристичного досвіду. У Відні, Празі, Кракові та Будапешті активно впроваджуються мобільні застосунки для самостійних маршрутів, а також інтерактивні QR-коди біля пам'яток, що надають інформацію кількома мовами. За даними European Travel Commission (2024), близько 72 % туристів Центральної Європи користуються мобільними технологіями для планування відвідування історичних об'єктів.

Важливим показником ефективності використання культурних ресурсів у туризмі є також зайнятість населення. У країнах Центральної Європи у сфері культурного туризму працює понад 2,8 млн осіб, що становить у середньому 6,5 % від загальної зайнятості в регіоні. У таких країнах, як Австрія, Чехія та Німеччина, частка працівників у сфері культурного туризму досягає 9–11 % [49].

Розвиток туристичної інфраструктури довкола культурно-історичних пам'яток супроводжується також збільшенням інвестицій у суміжні галузі – транспорт, готельно-ресторанний бізнес, креативні індустрії. Наприклад, у 2023 році загальні капіталовкладення в туристичну сферу Центральної Європи перевищили 45 млрд євро, з яких близько третини були спрямовані на об'єкти культурного туризму [63].

Водночас актуальною залишається проблема сталого управління культурною спадщиною. Незважаючи на значні успіхи в модернізації, частина об'єктів потерпає від надмірного антропогенного навантаження. Так, у Празі та Зальцбурзі спостерігається зниження якості туристичного досвіду через перевантаження історичних центрів. Для вирішення цієї проблеми в Австрії, Чехії та Німеччині впроваджено програми Smart Tourism Management, які передбачають регулювання потоків відвідувачів та розвиток периферійних маршрутів.

Загалом сучасний стан використання культурно-історичних пам'яток у країнах Центральної Європи можна охарактеризувати як динамічний і структурно збалансований, із чіткою орієнтацією на інтеграцію економічних, соціокультурних і екологічних інтересів [56].

Висновки до розділу 2

У другому розділі було здійснено аналіз культурно-історичних ресурсів країн Центральної Європи, що дало змогу розкрити структуру, динаміку та особливості їх використання в міжнародному туризмі. Результати дослідження показали, що історичний розвиток регіону – від середньовіччя до модерну – створив багатовимірний культурний простір, насичений архітектурними ансамблями, сакральними спорудами, палацовими комплексами, музеями та об'єктами, включеними до списку ЮНЕСКО.

Історичні передумови формування туристичних ресурсів показали важливість політичних, економічних та культурних процесів, які протягом століть впливали на формування архітектурної та культурної спадщини. Розвиток монархічних династій, торговельних шляхів, релігійних центрів і мистецьких шкіл зумовив появу великої кількості пам'яток, що сьогодні є ядром туристичної привабливості Європи.

Характеристика основних культурно-історичних об'єктів засвідчила їх надзвичайну різноманітність і потенціал для розвитку тематичних маршрутів. Прага, Відень, Будапешт, Краків, Дрезден та інші культурні столиці пропонують відвідувачам комплексний культурний досвід, що поєднує архітектурні, мистецькі, музичні та гастрономічні традиції.

Аналіз сучасного стану використання пам'яток показав, що країни Центральної Європи активно впроваджують підходи сталого управління культурною спадщиною, модернізують туристичну інфраструктуру та застосовують цифрові технології (VR, AR, інтерактивні експозиції, електронні квитки). Одним із важливих викликів залишається

перенавантаження центральних історичних зон, що компенсується розвитком альтернативних маршрутів та регулюванням туристичних потоків.

Таким чином, країни Центральної Європи володіють потужним культурним потенціалом, який, за умови грамотного управління та дотримання принципів сталого розвитку, забезпечує їх провідні позиції на світовому туристичному ринку.

РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРУ ПО ЦЕНТРАЛЬНІЙ ЄВРОПІ.

Розроблений культурно-пізнавальний тур по країнах Центральної Європи є результатом комплексного аналізу туристичних можливостей регіону, культурно-історичної спадщини та сучасних тенденцій розвитку міжнародного туризму. Він покликаний не лише задовольнити потреби туристів у пізнанні, але й сприяти формуванню стійкого інтересу до європейських культурних традицій.

Маршрут туру створено з урахуванням географічної зручності пересування між основними туристичними центрами – Краковом, Прагою, Дрезденом, Віднем і Будапештом. Така логічна послідовність забезпечує гармонійне поєднання пізнавального, культурного й рекреаційного компонентів подорожі. Програма туру передбачає не лише огляд історичних пам'яток і архітектурних ансамблів, але й знайомство з національною кухнею, культурними звичаями та побутом мешканців країн Центральної Європи.

Основна мета туру – створити збалансовану програму, яка дозволить туристам за короткий період отримати максимальний обсяг вражень, знань та емоцій. Для цього у маршруті поєднано відвідування найвідоміших культурних об'єктів, вільний час для самостійного ознайомлення з містами, а також комфортне розміщення у готелях середнього класу із включеним сніданком. Вибір ресторанів і кафе для обідів та вечерь здійснювався з урахуванням автентичності кухні, зручного розташування та помірної вартості.

Екскурсійна програма маршруту охоплює відвідування ключових пам'яток історії та культури, що мають високу пізнавальну цінність і міжнародне визнання. У Кракові туристи знайомляться з королівським замком Вавель, Ринковою площею та Маріацьким костелом; у Празі – з Карловим мостом, Празьким градом і старовинним районом Мала Страна; у

Відні – з палацами Шенбрунн і Бельведер, Віденською оперою; у Будапешті – з Рибачьким бастіоном, Парламентом і проспектом Андраші. Такий набір об'єктів дозволяє туристам зануритися в історико-культурне середовище Центральної Європи, порівняти архітектурні стилі, мистецькі напрями та культурні традиції різних народів.

Важливою перевагою розробленого туру є його доступність – як у фінансовому, так і у часовому вимірі. Оптимізована логістика, використання перевірених готелів і ресторанів середнього класу, а також залучення місцевих екскурсоводів дають змогу створити якісний туристичний продукт за помірною ціною.

Загалом, культурно-пізнавальний маршрут по Центральній Європі «Великі місця - великі спогади» поєднує у собі історичну глибину, естетичну насолоду та практичний комфорт подорожі. Його реалізація може стати не лише цікавим туристичним досвідом, але й ефективним засобом популяризації європейської культурної спадщини серед українських і міжнародних туристів.

Розглянемо програму туру «Великі місця – великі спогади», яка включає розклад днів, орієнтовний час екскурсій, місця розміщення, варіанти харчування та приблизну вартість відвідувань основних пам'яток. Ця частина роботи демонструє практичну реалізацію туристичного продукту, розробленого на основі проведеного дослідження.

Маршрут туру «Великі місця - великі спогади»: Львів → Краків → Прага → Дрезден → Відень → Будапешт → Львів), з відправленням зі Львова о 05:30 першого дня та поверненням ввечері останнього дня.

День 1. виїзд зі Львова:

05:30 Виїзд зі Львова.

Перекус у дорозі сендвічі, фрукти, напої.

Перетин кордону (6 годин у дорозі залежно від черг).

13:00 прибуття в Краків; Оглядова екскурсія «Королівський Краків» [8].

15:30 Поселення в готель «Ibis Budget Krakow Stare Miasto» (номер на двох / ніч), відпочинок.

17:30 Обід / легкий перекус (під час прогулянки містом) Pod Wawelem Kompania Kuflowa (традиційна польська кухня).

Перекус у дорозі сендвічі, фрукти, напої.

19:30 Переїзд у Прагу і ночівля в готелі у Празі. (Hotel Ibis Praha Old Town / номер на двох).

День 2. Прага (огляд міста):

08:00 Сніданок у готелі Ibis Praha Old Town.

09:30-12.30 Оглядова екскурсія «Прага – місто легенд» [9]

13:00 Обід – Lokal Dlouhaaa (чеська кухня).

14:30-17.00 Екскурсія до Дрездена, (річкова прогулянка по Влтаві включно) [3].

19:00 Вечеря Cafe Louvre.

23:00 Ночівля (Hotel Ibis Praha Old Town / номер на двох).

День 3. Прага → Відень → Будапешт:

07:00 Сніданок у готелі «Hotel Ibis Praha Old Town», виселення.

08:00 Виїзд у Відень.

12:00-13.00 Прибуття у Відень. Вільний час / прогулянка центром. Екскурсія «Відень запрошує на вальс» [2].

13:30 Обід у Відні Cafe Central (класичне віденське кафе).

15:30 Трансфер у Будапешт; (безкоштовна фотопауза на площі Героїв).

19:00 Вечеря Paprika Etterem (угорська кухня).

21:00-23.00 «Магія вечірнього Будапешту» (річкова прогулянка включно). Поселення в готелі, ночівля. (Hotel Mediterran Budapest / номер на двох)[7].

День 4. Будапешт → виїзд додому

08:00 Сніданок у готелі «Hotel Mediterran Budapest», виселення.

09:00-11.00 Прогулянка Рибацьким бастіоном / таємниці Королівської Буди.[11]

11:30 Виїзд із Будапешта; дорога додому;

Перекус у дорозі сендвічі, фрукти, напої.

Орієнтовне повернення до Львова ввечері (23:30–02:00).

Розроблена програма туру передбачає гармонійне поєднання пізнавальної, культурної та відпочинкової складових. Кожен день маршруту побудований таким чином, щоб туристи мали можливість не лише ознайомитися з основними історико-культурними пам'ятками, але й відчувати атмосферу міст, насолодитися місцевою гастрономією та побутом. Послідовність днів дозволяє уникнути перевтоми, забезпечуючи оптимальний баланс між активними екскурсіями, вільним часом та відпочинком.

Особливу увагу під час планування приділено якості послуг – усі готелі, що входять до програми, відповідають стандартам європейського рівня і пропонують комфортне проживання з включеним сніданком. Обрані ресторани та кафе надають можливість скуштувати автентичні страви національної кухні кожної країни маршруту, що робить подорож не лише пізнавальною, а й емоційно насиченою.

Програма туру розрахована на широку цільову аудиторію: студентів, освітні групи, родини, туристів середнього віку, що прагнуть отримати змістовний культурний досвід. Вона може бути реалізована у форматі групової подорожі або як основа для індивідуального туру.

Таким чином, представлений культурно-пізнавальний маршрут по Центральній Європі є прикладом практичного використання культурно-історичних ресурсів у туристичній діяльності. Він сприяє популяризації культурної спадщини, формуванню позитивного іміджу регіону та розвитку сталого туризму. Розроблена програма може бути адаптована під різні сезони, категорії туристів та тривалість подорожі, що підвищує її універсальність і привабливість на ринку туристичних послуг.

Після створення маршруту культурно-пізнавального туру важливим етапом є його економічне обґрунтування. Ефективність будь-якого

туристичного продукту залежить не лише від змістовного наповнення та якості організації, але й від правильного розрахунку його вартості. Витрати на харчування становлять одну з основних складових ціни туру, поряд із транспортними, екскурсійними та проживанням. Саме тому визначення середньої вартості харчування на одного туриста має ключове значення для формування кінцевої ціни подорожі.

Раціональне харчування під час туру є важливою умовою комфортного перебування туристів у подорожі. Воно забезпечує не лише фізичну потребу, але й створює додатковий культурний досвід, адже кухня кожної країни Центральної Європи відображає її історичні традиції, національний характер і регіональні особливості. Тому під час розробки маршруту було приділено увагу тому, щоб у програмі були включені заклади харчування з автентичною кухнею – ресторани та кафе, які пропонують страви місцевого приготування за доступними цінами.

План харчування під час туру передбачає триразове забезпечення туристів: сніданок, обід і вечерю. Сніданки, як правило, входять у вартість проживання в готелі, що дозволяє оптимізувати бюджет туру. Обіди організовуються у ресторанах середнього цінового сегмента поблизу основних екскурсійних об'єктів, що забезпечує зручність та економію часу під час переїздів. Вечері пропонується проводити у затишних ресторанах із національною кухнею, які поєднують демократичні ціни з високою якістю обслуговування. Такий підхід не лише забезпечує збалансований раціон, але й дає змогу туристам отримати гастрономічне уявлення про країни, що входять до маршруту.

Визначення вартості харчування базується на аналізі середніх ринкових цін у країнах Центральної Європи – Польщі, Чехії, Австрії та Угорщині. При цьому враховуються валютні коливання, рівень цін у туристичних зонах та співвідношення «ціна – якість». У результаті формується орієнтовна вартість харчування на одного туриста за один день, яка надалі використовується для складання загального кошторису туру.

Економічний розрахунок цього показника дозволяє оцінити конкурентоспроможність туристичного продукту на ринку, визначити можливості для оптимізації витрат і забезпечити баланс між доступністю вартості та якістю обслуговування. Крім того, правильне визначення вартості харчування сприяє формуванню реалістичного бюджету подорожі, що є важливою умовою фінансової стійкості туроператора та задоволеності клієнтів [16].

Таким чином, розділ, присвячений визначенню вартості харчування на одного туриста, є логічним продовженням практичної частини роботи. Він демонструє, як на основі розробленої програми туру здійснюється економічна оцінка його складових. У подальшому буде розглянуто структуру витрат, проаналізовано середні ціни на харчування в різних країнах маршруту та представлено узагальнену таблицю розрахунків, що стане основою для визначення загальної вартості подорожі.

Визначаємо вартість харчування. По даному маршруту тільки сніданок входить у вартість проживання, тому інші види харчування оплачуються додатково. Тому необхідно розрахувати вартість обідів та вечерь. Усі розрахунки вартості харчування на 1 туриста по маршруту зведені в таблицю 3.1.

Аналіз отриманих даних свідчить, що середня вартість харчування туриста в країнах Центральної Європи коливається залежно від рівня цінової політики, купівельної спроможності населення та розвитку туристичної інфраструктури. Найдорожчим напрямом за рівнем витрат на харчування є Австрія, де середня вартість одного прийому їжі в ресторані середнього класу становить від 15 до 25 євро, що пояснюється високим рівнем життя, європейськими стандартами обслуговування та популярністю країни серед міжнародних туристів.

У Чехії ціни на харчування є більш помірними: середній обід або вечеря в туристичному ресторані коштує близько 10–15 євро, а в закладах національної кухні – ще менше. Це зумовлено орієнтацією чеського

туристичного ринку на масового споживача та розвиненою мережею демократичних ресторанів і пабів.

Таблиця 3.1 – Розрахунок вартості харчування на 1 туриста по маршруту

День	Харчування	Підприємство харчування	Вартість, з 1 туриста, €.
1	сніданок	Перекус у дорозі	8€
	обід	Кафе «Pod Wawelem Kompania Kuflowa»	16 €
	вечеря	Перекус у дорозі	8€
2	сніданок	Готель «Hotel Ibis Praha Old Town»	-
	обід	Кафе Lokal Dlouhaaa	8€
	вечеря	Кафе Cafe Louvre	18 €
3	сніданок	Готель Hotel Ibis Praha Old Town	-
	обід	Кафе Cafe Central	25 €
	вечеря	Ресторан Paprika Etterem	22 €
4	сніданок	Готель Hotel Mediterran Budapest	-
	обід	Перекус у дорозі	8€
	вечеря	Перекус у дорозі	8€
Разом			121€

Польща характеризується найбільш доступними цінами серед розглянутих країн, де середня вартість обіду становить 8–12 євро, а традиційний сніданок – близько 5–7 євро. Така різниця пояснюється нижчим рівнем витрат на продукти харчування та орієнтацією закладів громадського харчування на широкий внутрішній і зовнішній туристичний попит.

Водночас Угорщина займає проміжне положення – ціни тут дещо нижчі, ніж у Чехії, але вищі, ніж у Польщі. Середній обід або вечеря коштує 9–14 євро, що робить країну привабливою для туристів із середнім рівнем доходу. Значну роль у формуванні вартості відіграє також високий рівень

конкуренції серед ресторанів і кав'ярень, що стимулює заклади пропонувати якісне харчування за розумними цінами [24].

Загалом, середня денна вартість триразового харчування на одного туриста в межах туру становить близько 30–45 євро, залежно від країни перебування та обраного типу закладів. Найвищий рівень витрат спостерігається у Відні та Зальцбурзі, де туристичні ціни традиційно є вищими, тоді як у Кракові чи Будапешті турист може харчуватися значно дешевше без втрати якості.

Отже, проведений аналіз показує, що витрати на харчування у країнах Центральної Європи є економічно виправданими та відповідають середньоєвропейському рівню. Правильний вибір закладів громадського харчування дозволяє забезпечити баланс між якістю, комфортом та вартістю, що сприяє створенню конкурентоспроможного туристичного продукту.

Таким чином, розрахунок вартості харчування є важливим елементом фінансового планування туру, адже він дозволяє точно визначити загальний бюджет подорожі, оптимізувати витрати туристів та підвищити привабливість маршруту на ринку туристичних послуг [38].

Після розробки маршруту культурно-пізнавального туру важливо здійснити детальний розрахунок вартості екскурсійного обслуговування, що є невід'ємною складовою загальної ціни туристичного продукту. Екскурсійна програма є ключовим елементом культурно-історичного туризму, адже саме завдяки їй турист отримує нові знання, емоції та враження від відвідування визначних пам'яток і культурних об'єктів. Тому правильне планування та економічне обґрунтування таких послуг відіграє вирішальну роль у формуванні привабливості туру.

Екскурсійне обслуговування включає послуги гідів, транспортне забезпечення під час екскурсій, оплату вхідних квитків у музеї, замки, історико-культурні комплекси, а також можливі розважальні чи анімаційні заходи, що поглиблюють пізнавальний аспект подорожі. До складу додаткових витрат також належать факультативні екскурсії, відвідування

культурних подій (концертів, вистав, фестивалів), прогулянки на корабликах та тематичні тури.

Витрати на екскурсійне обслуговування можуть суттєво відрізнятись залежно від країни перебування, рівня складності маршруту, тривалості програми та кількості об'єктів, включених до відвідування. У країнах Центральної Європи, зокрема Польщі, Чехії, Австрії та Угорщині, середня вартість таких послуг залишається доступною, проте в історичних центрах і популярних туристичних містах (Краків, Прага, Відень, Будапешт) ціни мають тенденцію до підвищення через зростання туристичного потоку та високий попит на якісні культурні заходи.

Кількість туристів у групі становить 12 осіб, що забезпечує комфортне пересування та ефективну організацію екскурсійного процесу. Для визначення загальної вартості екскурсійного обслуговування й розважальних заходів було складено перелік усіх запланованих екскурсій, музеїв та культурних подій, передбачених маршрутом «Великі місця – Великі спогади». Кожна позиція включає інформацію про назву заходу, його тривалість, короткий зміст, а також орієнтовну вартість відвідування на одну особу.

Усі розрахунки згруповані в узагальненій таблиці 3.2, яка відображає повну структуру витрат на екскурсійне обслуговування в межах туру.

На основі наведених у таблиці даних можна зробити висновок, що загальна вартість екскурсійного обслуговування на одного туриста становить 195 €. Ця сума включає шість основних заходів, що відбуваються під час туру країнами Центральної Європи – Польщею, Чехією, Австрією та Угорщиною. Кожна екскурсія має різну тривалість, зміст і рівень насиченості, що впливає на її загальну вартість.

Найвищу частку у структурі витрат займає екскурсія «Відень запрошує на вальс» (65 €), що становить близько 33 % від загальної суми. Це пояснюється високою вартістю екскурсійного обслуговування у Відні, яке традиційно належить до найдорожчих міст Європи, а також включенням

відвідування центральних архітектурних і культурних пам'яток – собору Святого Стефана, площі Грабен, Оперного театру, музею Альбертіна. Крім того, до вартості входить робота ліцензованого гіда та транспортне обслуговування в межах міста [27].

Таблиця 3.2. – Розрахунок витрат на екскурсійне обслуговування та розважальних заходів на 1 туриста

Захід	Вартість, з 1 туриста, €.	Примітки
Оглядова екскурсія Королівський Краків	25€	Тривалість екскурсії 2,5 год
Оглядова екскурсія «Прага – місто легенд»	30€	Тривалість екскурсії 2–3 год,
Екскурсія до Дрездена	20€	Річкова прогулянка по Влтаві включно Тривалість екскурсії 2–3 год
Екскурсія «Відень запрошує на вальс»	65€	Тривалість екскурсії 1–1.3 год
«Магія вечірнього Будапешту»	35€	Тривалість екскурсії 2–3 год
Прогулянка Рибацьким бастионом /таємниці Королівської Буди	20€	Тривалість екскурсії 2 год
Разом	195	

Другим за рівнем витрат є екскурсія «Прага – місто легенд» (30 €), що охоплює знайомство з історичним центром міста, Празьким Градом, Карловим мостом, Староміською площею та іншими пам'ятками, включеними до списку Світової спадщини ЮНЕСКО. Вартість у цьому випадку зумовлена тривалістю програми (до 3 годин) та популярністю маршруту серед іноземних туристів.

Наступними за вартістю є екскурсії в Будапешті – «Магія вечірнього Будапешту» (35 €) та «Прогулянка Рибацьким бастионом / таємниці Королівської Буди» (20 €). Разом вони складають 55 €, або приблизно 28 % від загальної вартості. Їхня особливість полягає в тому, що вони поєднують

як пізнавальний, так і естетичний аспект, адже передбачають огляд панорам нічного міста, історичних пам'яток, а також знайомство з архітектурними перлинами Буди.

Витрати на екскурсію до Дрездена становлять 20 €. Вона має факультативний характер, тобто може бути обрана туристом за бажанням. Ціна є середньою для подібних турів, враховуючи, що екскурсія включає не лише пішу частину, а й прогулянку на кораблику по річці Влтава, що підвищує її привабливість та емоційну цінність.

Найменшу частку займає оглядова екскурсія «Королівський Краків» (25 €), однак її роль у структурі туру є фундаментальною, оскільки вона відкриває подорож і формує перше враження про регіон. Програма включає відвідування Вавельського замку, Маріацького костелу, Ринкової площі, Сукенних рядів, що створює цілісне уявлення про історико-культурну спадщину Польщі.

Таким чином, спостерігається певна диференціація вартості екскурсійного обслуговування залежно від країни перебування та рівня розвитку туристичної інфраструктури. Найвищі витрати припадають на Австрію та Чехію, де сформована потужна туристична індустрія, а екскурсійні послуги мають високий рівень якості та сервісу. Водночас більш доступними залишаються екскурсії у Польщі та Угорщині, що робить загальну вартість туру збалансованою для туристів середнього сегмента.

Загалом, розподіл витрат свідчить про оптимальну побудову програми: поєднання культурно-пізнавальних, оглядових і розважальних екскурсій забезпечує гармонійне поєднання освітнього, емоційного та рекреаційного компонентів подорожі. Це дозволяє не лише задовольнити пізнавальні потреби туристів, але й сформувати позитивний туристичний імідж країн Центральної Європи як привабливого напрямку для культурно-екскурсійних подорожей.

Після послідовного розгляду структурних компонентів запропонованої програми – від логістичних рішень і підбору проживання до формування

екскурсійного наповнення та гастрономічних блоків – наступним логічним кроком є їх кількісне узагальнення. Такий підхід дозволяє перейти від якісного опису до аналітично зваженої фінансової оцінки, відобразивши економічну сутність туристичного продукту в сукупності його складових.

У таблиці, що наводиться нижче, зосереджено консолідовану інформацію про основні статті витрат, що утворюють собівартість маршруту «Великі місця – Великі спогади». Перехід від детального переліку заходів до агрегованих статей дає змогу оцінити не лише абсолютну величину витрат, а й їхню внутрішню структуру, виявити пріоритетні напрями ресурсного навантаження та визначити потенційні резерви для оптимізації.

Нижче подано узагальнений розрахунок собівартості туру на одного туриста – інтегровану матрицю, на основі якої здійснюється подальший аналіз рентабельності та цінової політики запропонованого туристичного продукту.

Всі види витрат по маршруту «Великі місця - Великі спогади» зведені в загальну таблицю 3.3.

Таблиця 3.3 – Розрахунок собівартості туру на одного туриста

№	Стаття витрат	Сума, €
1	Проживання 3 ночі	115
2	Харчування	121
3	Транспортні послуги	60
4	Екскурсійне обслуговування та розважальні заходи	195
5	Страховання	48
6	Витрати на керівника групи	45
Разом		614

Витрати на керівника групи = сума витрат на одного туриста (проживання + харчування + транспортні послуги + екскурсійне обслуговування та розважальні заходи + страхування) : кількість туристів в групі. Витрати на керівника групи:

$$(115+121+60+195+48):12=539:12=45 \text{ €}$$

Отже, собівартість туру «Великі міста - Великі спогади», на одного туриста складає 614євро

Згідно з даними таблиці 3.3, собівартість туру «Великі міста – Великі спогади» на одного туриста становить 614 євро, що відображає комплексну структуру витрат, притаманну багатоденним міжнародним подорожам культурно-пізнавального спрямування. Проведений розрахунок дозволяє оцінити питому вагу кожної складової у загальній вартості туру та визначити основні статті витрат, що формують його економічну модель.

Найвагомішу частку у структурі собівартості становить екскурсійне обслуговування та розважальні заходи – 195 євро, або близько 32% від загальної суми. Це цілком закономірно, адже екскурсійний компонент є ядром даного туру, який передбачає насичену пізнавальну програму з відвідуванням кількох європейських столиць. Витрати на організацію екскурсій відображають високу якість гідського супроводу, включення музейних квитків, тематичних турів і культурних заходів.

На другому місці за обсягом витрат перебуває харчування – 121 євро (близько 20%), що свідчить про збалансований підхід до формування гастрономічної частини маршруту. Враховано триразове харчування, при цьому зроблено акцент на національних кухнях відвідуваних країн, що підсилює культурно-дослідницький характер подорожі.

Проживання у готелях середнього класу (3–4) становить 115 євро, або орієнтовно 19% від загальної вартості, що відповідає стандартам комфортного, але економічно виправданого розміщення для групових турів.

Витрати на транспортне забезпечення складають 60 євро (приблизно 10%) – вони охоплюють міжміські переїзди між країнами Центральної Європи, а також локальні трансфери. Ця стаття витрат оптимізована завдяки раціональному плануванню маршруту та мінімізації порожніх перегонів [10].

Страховання туристів становить 48 євро (8%), що свідчить про відповідальне ставлення організаторів до безпеки мандрівників і дотримання міжнародних вимог у сфері подорожей [13].

Окремо виділено витрати на керівника групи (45 євро, близько 7%), які охоплюють оплату роботи супроводжуючого, координацію пересування групи, вирішення організаційних питань у процесі туру.

Отже, аналіз структури собівартості туру свідчить про збалансоване співвідношення основних витратних категорій, що забезпечує високу якість послуг при збереженні доступного рівня ціни. Значна частка екскурсійних витрат підтверджує культурно-пізнавальну орієнтацію подорожі, тоді як гармонійний розподіл між проживанням, харчуванням і транспортом засвідчує ефективність планування маршруту. Така структура витрат сприяє не лише комфортності туру, але й його економічній стійкості та конкурентоспроможності на туристичному ринку Центральної Європи.

Розрахунок винагороди туроператора є одним із ключових етапів формування кінцевої вартості туристичного продукту, оскільки саме цей елемент забезпечує фінансову стабільність підприємства, покриває адміністративно-господарські витрати та формує прибуткову частину діяльності. Винагорода туроператора визначається як певний відсоток від собівартості туру, який включається до кінцевої ціни туристичного пакета. Її рівень залежить від низки чинників: складності маршруту, тривалості туру, рівня сервісу, сезонності, обсягів реалізації, конкурентного середовища та економічної ситуації на ринку туристичних послуг.

У практиці міжнародного туризму розмір комісійної винагороди зазвичай коливається в межах від 15 до 30% від загальної собівартості туру. Такий діапазон дозволяє врахувати як прямі операційні витрати (офісні, організаційні, рекламні, маркетингові, комунікаційні), так і непрямі, пов'язані з управлінням персоналом, розвитком інфраструктури та забезпеченням конкурентоспроможності продукту.

У даному випадку, виходячи зі структури туру «Великі місця – Великі спогади» та його орієнтації на культурно-пізнавальний сегмент, винагороду туроператора прийнято на рівні 25% від собівартості туру. Такий показник є економічно обґрунтованим, оскільки поєднує оптимальний баланс між

необхідністю покриття внутрішніх витрат і забезпеченням прибутковості проєкту при збереженні конкурентної ціни для споживача.

Розрахунок винагороди туроператора здійснюється за формулою:

Винагорода туроператора = (Собівартість туру × Відсоток винагороди) / 100.

Підставляючи значення:

Винагорода = $614 \times 25 / 100 = 153,5$ євро. (У попередніх розрахунках може використовуватися округлення – 145,98–153,5 євро залежно від точності застосованих коефіцієнтів або зміни курсу валют.)

Отже, винагорода туроператора становить близько 150 євро з одного туриста, що забезпечує формування прибуткової частини та дозволяє компенсувати витрати, не включені до прямої собівартості туру. Зокрема, до таких витрат належать:

- адміністративно-господарські витрати (оренда офісу, оплата праці менеджерів, комунальні послуги);
- маркетингові та рекламні витрати, спрямовані на просування туру на внутрішньому та міжнародному ринках;
- банківські комісії, страхові та фінансові відрахування;
- витрати на підготовку й підвищення кваліфікації персоналу;
- формування резервного фонду та фонду розвитку підприємства.

У науково-практичному аспекті встановлення розміру винагороди туроператора є важливим елементом стратегічного планування. З одного боку, надмірне підвищення цього показника може призвести до зниження конкурентоспроможності продукту через зростання кінцевої ціни для споживача. З іншого боку, занадто низький рівень винагороди зменшує рентабельність діяльності підприємства і обмежує можливості інвестування у розвиток нових маршрутів, покращення сервісу чи рекламно-інформаційне забезпечення.

Таким чином, встановлення винагороди туроператора на рівні 25% від собівартості туру можна вважати оптимальним для даного виду подорожі.

Воно гарантує економічну стабільність туристичного оператора, сприяє забезпеченню належного рівня обслуговування та дає можливість формувати стійку фінансову модель подальшої діяльності у сфері міжнародного культурно-пізнавального туризму. Такий підхід також відповідає сучасним тенденціям управління туристичним бізнесом у Європейському просторі, де головний акцент робиться не лише на прибутковість, але й на довгострокову конкурентоспроможність і репутаційну сталість туристичного продукту.

Розглянемо розрахунок податку на додану вартість (ПДВ) та визначення кінцевої вартості туру.

Важливою складовою економічного механізму формування вартості туристичного продукту є правильне визначення податкових зобов'язань суб'єкта господарювання. Одним із ключових податків, що безпосередньо впливає на кінцеву ціну туристичного продукту, є податок на додану вартість (ПДВ). Для туристичних операторів цей податок відіграє не лише фіскальну, а й регуляторну роль, адже забезпечує надходження до державного бюджету, водночас впливаючи на цінову політику підприємства.

Згідно із чинним законодавством України, суми ПДВ, сплачені туристичним оператором у складі витрат на придбання товарів чи послуг для формування туристичного продукту, включаються до складу витрат підприємства та не враховуються при визначенні бази обкладення ПДВ. Іншими словами, ці суми не підлягають оподаткуванню повторно, що дозволяє уникнути подвійного оподаткування та забезпечує більш прозору систему фінансових розрахунків у галузі туризму.

Базою оподаткування ПДВ у діяльності туроператора є сума винагороди, тобто різниця між загальною вартістю реалізованого туристичного продукту та собівартістю послуг, що були придбані для його формування. Саме цей показник відображає фактичний дохід підприємства і використовується для визначення податкових зобов'язань.

У межах даного дослідження, виходячи з попередніх розрахунків, винагорода туроператора становить 153,5 євро на одного туриста. Відповідно

до норм чинного податкового законодавства України, ставка ПДВ дорівнює 20%. Для визначення суми податкових зобов'язань застосовується наступна формула:

$$\text{ПДВ} = (\text{Винагорода} \times \text{Ставка ПДВ}) / 100 \text{ ПДВ} = (\text{Винагорода} \times \text{Ставка ПДВ}) / 100 \text{ ПДВ} = (\text{Винагорода} \times \text{Ставка ПДВ}) / 100$$

Підставивши відомі значення, отримаємо:

$$\text{ПДВ} = 153,5 \times 0,20 = 30,7 \text{ євро ПДВ} = 153,5 \times 0,20 = 30,7 \text{ євро ПДВ} = 153,5 \times 0,20 = 30,7 \text{ євро}$$

Таким чином, податкові зобов'язання по ПДВ для туроператора за реалізацію одного туристичного пакету становитимуть 30,7 євро. Ця сума відображає частку обов'язкових податкових платежів, які підлягають перерахуванню до бюджету відповідно до чинних норм фінансового обліку.

Розрахунок ПДВ має важливе значення для фінансового планування, оскільки впливає на рентабельність туру, рівень прибутку підприємства та кінцеву споживчу ціну. Неправильне визначення податкової бази може призвести до спотворення фінансових результатів, тому дотримання методики розрахунку є критично важливим елементом облікової політики туристичного оператора.

Після визначення податкових зобов'язань та винагороди здійснюється формування загальної вартості туру. Загальна ціна туристичного продукту складається з трьох основних компонентів:

- собівартості туру, що включає витрати на проживання, харчування, транспортне забезпечення, екскурсійне обслуговування, страхування та організаційні витрати;
- винагороди туроператора, яка забезпечує покриття адміністративних витрат, формування прибутку та фінансову стійкість підприємства;
- суми ПДВ, яка визначається відповідно до чинного податкового законодавства.

Формула розрахунку кінцевої вартості туру має вигляд:

Загальна вартість туру = Собівартість + Винагорода + ПДВ
 Загальна вартість туру = Собівартість + Винагорода + ПДВ

Загальна вартість туру = Собівартість + Винагорода + ПДВ

Підставивши відповідні показники, отримаємо:

Загальна вартість = 614 + 153,5 + 30,7 = 798,2 євро

Отже, загальна вартість туру «Великі місця – Великі спогади», що підлягає сплаті одним туристом, становить 798,2 євро.

Цей показник є фінансовим підсумком усіх елементів економічного розрахунку, що включають безпосередні витрати, податкові зобов'язання та прибуткову складову діяльності підприємства. Розрахована сума є обґрунтованою з погляду співвідношення ціни й якості туристичного продукту, а також відповідає ринковим умовам у сегменті культурно-пізнавальних турів Центральної Європи.

Загальна ціна туру демонструє оптимальне поєднання економічної доцільності та конкурентоспроможності пропозиції, забезпечуючи як прибутковість діяльності туроператора, так і привабливість для потенційних туристів. Крім того, у контексті міжнародної практики, такий рівень вартості дозволяє зберігати стабільність цінової політики підприємства, не втрачаючи ринкових позицій серед аналогічних турів культурно-пізнавального характеру.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що проведені розрахунки підтверджують економічну обґрунтованість і фінансову життєздатність туру «Великі місця – Великі спогади». Визначення ПДВ та винагороди туроператора є не лише бухгалтерською процедурою, але й важливим інструментом управління собівартістю, прибутком та кінцевою ціною туристичного продукту, що в сукупності формує ефективну модель ведення туристичної діяльності на сучасному європейському ринку.

Розроблений маршрут «Великі місця – Великі спогади» не лише демонструє логічну послідовність переміщення між культурно-історичними центрами Центральної Європи, а й розкриває ширший зміст туризму як

багатогранного соціокультурного явища. Подорож, що охоплює Краків, Прагу, Відень і Будапешт, має комплексне значення – пізнавальне, виховне, економічне й культурно-інтеграційне.

Передусім, тур виконує соціально-культурну функцію, сприяючи підвищенню рівня обізнаності туристів про історію, традиції та культурну спадщину народів Європи. Кожне місто, включене в маршрут, є носієм неповторного історичного коду: Краків уособлює польську монархічну велич, Прага – архітектурну різноманітність і дух середньовіччя, Відень – класичну елегантність та музичну гармонію, а Будапешт – угорську динаміку й архітектурну грандіозність. Знайомство з цими культурними просторами сприяє формуванню у туристів почуття спільної європейської спадщини, вихованню поваги до історичного минулого та розумінню спільних духовних цінностей.

Окрім культурного змісту, тур має вагоме освітнє значення. Під час екскурсій учасники отримують можливість безпосередньо ознайомитися з об'єктами, що вивчаються у шкільних чи університетських курсах історії, мистецтвознавства, культурології. Це не лише підвищує якість пізнання, а й формує глибший інтерес до європейської культури та збагачує інтелектуальний досвід. Екскурсійна діяльність виконує роль практичного засобу міжкультурної комунікації, що сприяє діалогу цивілізацій і культур.

Водночас маршрут має економічну доцільність. Центральна Європа характеризується високим рівнем розвитку туристичної інфраструктури – готельної, транспортної, гастрономічної. Це забезпечує оптимальне співвідношення «ціна–якість» при формуванні вартості туру, роблячи його доступним для середнього туристичного сегмента. Вибір групового формату подорожі дозволяє знизити витрати на транспорт і проживання, водночас забезпечивши високий рівень організації та безпеки.

З точки зору економічного потенціалу, маршрут може стати привабливою основою для стабільного туристичного продукту, який здатен генерувати прибуток у довгостроковій перспективі. Кожна з destinations,

включених до маршруту, має потужну культурну базу – музеї, театри, галереї, історичні площі – що забезпечує сталість туристичного потоку. Крім того, відвідування кількох країн у межах одного туру підвищує його конкурентоспроможність, оскільки задовольняє інтерес туристів до мультикультурного досвіду [48].

Важливим чинником при формуванні маршруту стало дотримання принципів сталого (sustainable) туризму. Концепція туру передбачає раціональне використання природних і культурних ресурсів, підтримку місцевих громад, мінімізацію екологічного впливу та сприяння збереженню автентичності територій. Зокрема, перевага надається використанню громадського транспорту, пішим екскурсіям, вибору готелів, які впроваджують політику енергозбереження та екологічного управління. Таким чином, маршрут не лише задовольняє туристичні потреби, а й сприяє гармонійному розвитку приймаючих територій.

Не менш важливою особливістю розробленого туру є його інноваційна складова. У сучасних умовах цифровізації туризм усе частіше інтегрує технологічні рішення для підвищення якості обслуговування. Програму маршруту можна доповнити мультимедійними засобами – мобільними додатками, онлайн-аудіогідами, системами інтерактивного орієнтування та QR-кодами біля пам'яток. Це забезпечує гнучкість маршруту, дозволяє туристам самостійно поглиблювати знання та створює сучасний формат взаємодії з культурним середовищем.

Окремої уваги заслуговує ринковий потенціал розробленого маршруту. Тур може бути ефективно просунутий у різних сегментах туристичного ринку: для студентів та молоді – як освітньо-пізнавальний, для сімей – як культурно-відпочинковий, для старшого покоління – як спокійний та історично насичений. Завдяки універсальності програми він може бути реалізований як у форматі короткотермінових подорожей (3–4 дні), так і у вигляді розширених турів, що включають додаткові екскурсії та відвідування менш відомих об'єктів.

Просування маршруту на ринку можливе через партнерство з міжнародними туроператорами, участь у виставках, презентації на туристичних порталах і співпрацю з культурними інституціями країн Центральної Європи. Ефективною може бути також спільна рекламна кампанія під брендом «Central Europe Cultural Route», що підкреслить спільну історико-культурну спадщину регіону.

Розроблений тур «Великі місця – Великі спогади» має високу соціальну, культурну та економічну цінність. Він може стати прикладом гармонійного поєднання освітнього змісту, культурної спадщини, екологічної відповідальності та економічної ефективності. Реалізація подібних маршрутів сприяє підвищенню туристичної привабливості Центральної Європи, розвитку міжнародного культурного співробітництва та формуванню нових підходів до сталого туризму в регіоні.

Сучасний туризм перебуває на етапі глибокої трансформації, пов'язаної з розвитком цифрових технологій, зміною споживацьких очікувань і зростанням ролі інтерактивної взаємодії. Інновації стають одним із ключових факторів підвищення конкурентоспроможності туристичного продукту, забезпечуючи його гнучкість, індивідуалізацію та відповідність вимогам сучасного ринку. Розроблений маршрут «Великі місця – Великі спогади» передбачає інтеграцію інноваційних підходів, спрямованих на покращення якості обслуговування, розширення інформаційного простору та створення нових можливостей для самостійного пізнання культурного середовища.

Одним із головних інноваційних рішень є використання цифрових технологій у супроводі туру. Пропонується запровадження мобільного застосунку або інтеграції вже існуючих платформ (наприклад, VisitCentralEurope, GetYourGuide, SmartGuide), які надають туристам детальну інформацію про маршрут, історію пам'яток, години роботи музеїв, карти, розклади транспорту, а також можливість самостійно прокладати мікрмаршрути в межах відвідуваних міст. Наявність інтерактивних мап із

системою геолокації дозволяє зменшити навантаження на гіда, забезпечуючи водночас глибший рівень самостійного пізнання для учасників туру [20].

Ще одним важливим інноваційним напрямом є впровадження аудіогідів і QR-навігації. Біля кожної ключової пам'ятки або туристичного об'єкта можуть бути розміщені QR-коди, що ведуть на сторінки з короткими аудіо- чи відеоописами, історичними фактами, 3D-візуалізаціями або навіть віртуальними реконструкціями. Такі рішення забезпечують індивідуальний ритм сприйняття інформації кожним туристом і підвищують пізнавальну цінність екскурсії. Використання технологій доповненої реальності (AR) дозволить «оживити» історичні події, побачити реконструкції архітектурних споруд у їх первісному вигляді або ознайомитися з творами мистецтва у форматі інтерактивної галереї просто під час екскурсії.

У межах маршруту також передбачено використання мультимедійних презентацій і відеоінсталяцій під час екскурсійних заходів. Наприклад, у музеях або на тематичних виставках можна застосовувати проєкційні технології, що візуально підсилюють сприйняття інформації. Відвідувач отримує змогу не лише слухати гіда, а й бачити реконструйовані сцени історичних подій, переглядати документальні фрагменти або 3D-моделі культурних об'єктів. Це формує емоційний зв'язок між туристом і культурною спадщиною, роблячи подорож не просто пізнавальною, а й занурювальною.

Інноваційні елементи маршруту стосуються також інтерактивної взаємодії між учасниками туру. Туристам можна запропонувати використання онлайн-платформи спілкування або мобільного чату, де вони обмінюються враженнями, публікують фото, залишають відгуки про відвідані місця. Такий формат підсилює соціальний аспект подорожі, створює ефект спільноти й дозволяє туроператору отримувати швидкий зворотний зв'язок для подальшого вдосконалення програми.

Окрему роль відіграє екологічна інноваційність. У межах маршруту можливе впровадження електронних квитків та безпаперових технологій

бронювання, що скорочує використання паперових ресурсів. У готелях і транспорті рекомендується підтримувати «зелені ініціативи» – сортування відходів, енергозбереження, повторне використання матеріалів. Такі заходи відповідають концепції сталого туризму та сприяють екологічній відповідальності туристів.

Крім технологічних інновацій, маршрут передбачає інновації у змісті туристичного продукту. Наприклад, можна впровадити елементи театралізованих екскурсій, коли частину інформації подають у формі коротких сценічних дій, або організувати тематичні квести – «Слідами імператорів і музикантів», «Таємниці старих міст Європи», «Міста легенд і міфів». Це робить подорож не лише пізнавальною, але й емоційно захопливою, що особливо важливо для молодіжної аудиторії.

Інноваційність маршруту проявляється і в індивідуалізації туристичного досвіду. Туристи можуть обирати між кількома варіантами маршруту – класичним, розширеним або тематичним. Такий підхід відповідає сучасній тенденції кастомізації послуг і дозволяє максимально адаптувати тур до інтересів цільових груп.

Інноваційні елементи маршруту «Великі місця – Великі спогади» підвищують його конкурентоспроможність, роблять подорож гнучкою, інтерактивною та орієнтованою на різні аудиторії. Поєднання цифрових технологій, екологічних практик і креативного підходу до подачі інформації формує сучасний формат культурно-пізнавального туризму, у якому турист стає не пасивним споживачем послуг, а активним учасником процесу пізнання.

У процесі виконання розділу було створено повноцінну туристичну програму, що поєднує історико-культурну цінність маршруту, логічну послідовність пересування, збалансовану структуру витрат і сучасні принципи організації міжнародного туризму.

Проведене проектування маршруту дозволило комплексно розкрити потенціал культурно-історичних ресурсів Польщі, Чехії, Австрії та

Угорщини як основи формування конкурентоспроможного туристичного продукту. Програма туру була розроблена з урахуванням зручності логістики, насиченості екскурсійного контенту та раціонального поєднання пізнавального й відпочинкового елементів. Особливу увагу приділено автентичності культурного досвіду туристів – вибір закладів харчування, екскурсій, готелів та розважальних заходів здійснювався з орієнтацією на національні традиції й характерні риси кожної країни.

Аналіз вартості основних складових показав, що найбільшу питому вагу у структурі витрат займає екскурсійне обслуговування та розважальні заходи – близько третини від загальної суми. Це свідчить про орієнтацію маршруту на змістовну та освітню складову подорожі. Витрати на харчування та проживання мають пропорційне співвідношення, що забезпечує комфортні умови перебування туристів при збереженні помірному рівня витрат [53].

Висновки до розділу 3

У третьому розділі було розроблено культурно-пізнавальний тур країнами Центральної Європи, який поєднує історико-культурний аналіз, логістику маршруту, економічні розрахунки та маркетингову оцінку туристичного продукту. Розроблений маршрут продемонстрував практичне застосування теоретичних положень і довів реальність створення конкурентоспроможного туристичного продукту у сучасних умовах.

Програма туру «Великі місця — великі спогади» передбачає відвідування основних культурних центрів регіону – Кракова, Праги, Дрездена, Відня та Будапешта. Географічна логічність маршруту забезпечує зручність пересування, економію часу та раціональне поєднання насичених екскурсій із можливостями для відпочинку. Значну увагу приділено підбору культурних об'єктів (Історичний центр Відня, Празький Град, Вавельський

замок та тощо), які максимально відображають історичну та мистецьку унікальність кожного міста.

Економічні розрахунки показали, що тур має збалансовану структуру витрат і відповідає середньоринковим цінам європейського туристичного простору. Основна частина витрат припадає на екскурсійне обслуговування, що свідчить про його змістовний характер. Також підтверджено оптимальність вибору готельної бази та підприємств харчування, що забезпечують високий рівень комфорту при збереженні доступності вартості подорожі.

Розроблений тур «Великі місця – Великі спогади» охоплює 4 дні / 3 ночі подорожі країнами Центральної Європи (Польща, Чехія, Австрія, Угорщина) та характеризується збалансованою структурою витрат. Його собівартість становить 614 €, а з урахуванням винагороди туроператора (25%) і ПДВ (20%) підсумкова ціна складає 798,2 €, що підтверджує конкурентоспроможність і економічну обґрунтованість туру.

Тур має потенціал підсилити туристичні потоки між Україною та країнами Центральної Європи, сприяти взаємному обміну культурними практиками та утвердженню позитивного іміджу України в міжнародному туристичному просторі.

Отже, третій розділ доводить, що запропонований тур є економічно обґрунтованим, логістично продуманим і культурно насиченим, що робить його конкурентоспроможним продуктом на ринку міжнародних екскурсійних подорожей.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено дослідження культурно-історичних пам'яток як складової туристичних ресурсів Центральної Європи.

Надано характеристику культурно-історичних пам'яток як складової туристичних ресурсів. Проведений аналіз дав змогу визначити сучасні тенденції розвитку культурно-пізнавального туризму, виявити ключові проблеми та перспективи ефективного використання історико-культурної спадщини у туристичній діяльності.

Визначено сутність, поняття та значення культурно-історичних пам'яток у системі туристичних ресурсів. З'ясовано, що культурно-історична спадщина є однією з найвагоміших складових туристичної індустрії, яка формує пізнавальну мотивацію туристів, створює нові робочі місця та стимулює регіональний розвиток. Культурно-історичні об'єкти відіграють не лише роль об'єктів показу, але й стають платформою для розвитку культурних ініціатив, подієвого та гастрономічного туризму, міжнародної співпраці. Особлива увага приділена питанню збереження культурної спадщини, яке є невід'ємним аспектом сталого розвитку туризму в Європі.

Досліджено культурно-історичні ресурси країн центральної Європи. У другому розділі простежено історичні етапи формування туристичних ресурсів Центральної Європи. Визначено, що соціокультурна еволюція регіону – від античних часів і Середньовіччя до індустріальної епохи XIX століття – сприяла становленню надзвичайно багатого культурного середовища. Саме тут сформувалися такі історичні центри європейської культури, як Відень, Прага, Краків, Будапешт, Зальцбург, Дрезден.

На підставі аналізу офіційних статистичних даних та інформації ЮНЕСКО визначено, що країни Центральної Європи сукупно мають понад 90 об'єктів світової спадщини, серед яких архітектурні ансамблі, археологічні пам'ятки, сакральні споруди та культурні ландшафти. Найбільша концентрація об'єктів спостерігається в Німеччині (51),

Польщі (17) і Чехії (16). Угорщина, Австрія, Словаччина й Швейцарія також володіють значним культурним потенціалом, що створює сприятливі умови для розвитку міждержавних туристичних маршрутів.

Встановлено, що культурно-історичні пам'ятки регіону є основою для формування міжнародних туристичних потоків: у 2023 році Центральна Європа прийняла понад 120 млн іноземних відвідувачів, а прибутки від туризму перевищили 100 млрд євро, що становить у середньому 6–8% ВВП країн регіону.

Розроблено культурно-пізнавальний тур по Центральній Європі «Великі місця – великі спогади», що охоплює провідні туристичні центри Центральної Європи – Краків, Прагу, Відень і Будапешт. Проект включає комплексну програму з чітким таймпланом, добором готелів, ресторанів і транспортного забезпечення. Проведено розрахунок собівартості туру, визначено основні статті витрат: проживання – 115 €, харчування – 121 €, транспорт – 60 €, екскурсійне обслуговування – 195 €, страхування – 48 €, адміністративні витрати – 45 €. Загальна собівартість туру становить 614 євро, а з урахуванням винагороди туроператора (25%) та ПДВ (20%) кінцева ціна для туриста – 798,2 €.

Культурно-історичні пам'ятки Центральної Європи є важливими елементами міжнародного туристичного ринку. Вони забезпечують зайнятість у сфері послуг, підтримують міжкультурну комунікацію та формують позитивний імідж регіону на глобальній арені.

Отже, ефективне використання культурно-історичних пам'яток у Центральній Європі має стратегічне значення не лише для збереження ідентичності, а й для формування конкурентоспроможного туристичного продукту, здатного поєднати освітній, економічний і культурний потенціали сучасного туризму.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Відейко М. Ю. Південно-Східна та Центральна Європа у V–IV тис. до н.е. Монографія. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/30377/1/Відейко_2015_монографія.pdf (дата звернення: 15.11.2025).
2. Екскурсія «Відень запрошує на вальс». URL: https://www.accordtour.com/tours/6033/avtobusni_ekonom_tury/avstriia/spetspropozytsiya/ (дата звернення: 15.11.2025).
3. Екскурсія до Дрездена. URL: <https://tangotravel.com.ua/mista/drezden-city/> (дата звернення: 15.11.2025).
4. Климович Л. М. Вплив туризму на охорону історико-культурних пам'яток. URL: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/35/28> (дата звернення: 15.11.2025).
5. Культурна спадщина та національна безпека. Аналітична доповідь НІСС. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/202309/ad_kult_spad_nac_bezip_06092023.pdf (дата звернення: 15.11.2025).
6. Культурно-історична спадщина. Навчальний посібник. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2024/pages/25870/navchalniy-posibnik.pdf> (дата звернення: 15.11.2025).
7. Магія вечірнього Будапешту. URL: https://kompastour.com/ua/ukr/excurs/hungary/magiya_vechernego_budapeshta/ (дата звернення: 15.11.2025).
8. Оглядова екскурсія «Королівський Краків». URL: <https://www.mandrui-siudy.com.ua/main/royal-krakow/> (дата звернення: 15.11.2025).
9. Оглядова екскурсія «Прага – місто легенд». URL: https://www.giderudit.cz/?gad_source=1&gad_campaignid=22803299948&gbraid

=0AAAAAT6UR3zIuNo3SGmOgqN_o8b7dmB2&gclid=EA1aIQobChMIu9_sivG3kAMVY6n9BR13BAEQEAAAYASAAEgJLZvD_BwE (дата звернення: 15.11.2025).

10. Оренда мікроавтобуса у Львові. URL: <https://7cars.com.ua/en/catauto/rent-minivan-lvov-en> (дата звернення: 15.11.2025).

11. Прогулянка Рибацьким бастіоном / таємниці Королівської Буди. URL: <https://www.getyourguide.com/uk-ua/district-i-1198026/castle-palace-tours-tc12/> (дата звернення: 15.11.2025).

12. Список об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО в Європі. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Список_об'єктів_Світової_спадщини_ЮНЕСКО_в_Європі (дата звернення: 15.11.2025).

13. Туристична страховка. URL: <https://vizamarket.com/strahovka-zagraniczu/turisticheskaya-strahovka> (дата звернення: 15.11.2025).

14. Юрченко О. М. Європейський пам'яткоохоронний досвід ХХ століття. Розвиток поняття «пам'ятка архітектури». URL: <https://eprints.kname.edu.ua/49905/1/5229-10379-1-SM.pdf> (дата звернення: 15.11.2025).

15. Annals of Tourism Research (Elsevier). URL: <https://www.journals.elsevier.com/annals-of-tourism-research> (дата звернення: 15.11.2025).

16. Austrian National Tourist Office. URL: <https://www.austria.info> (дата звернення: 15.11.2025).

17. Austrian National Tourist Office. URL: <https://www.austria.info/> (дата звернення: 15.11.2025).

18. CBI – Centre for the Promotion of Imports from Developing Countries. Звіт «Cultural tourism: European market potential». URL: <https://www.cbi.eu/market-information/tourism/cultural-tourism> (дата звернення: 15.11.2025).

19. COMOS – Міжнародна рада з питань пам'яток і визначних місць. Професійні стандарти охорони пам'яток та методики консервації. URL: <https://www.icomos.org> (дата звернення: 15.11.2025).
20. Council of Europe. Convention on the Value of Cultural Heritage for Society (Faro Convention). URL: <https://www.coe.int/en/web/culture-and-heritage/faro-convention> (дата звернення: 15.11.2025).
21. Council of Europe. Cultural Routes Programme. URL: <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes> (дата звернення: 15.11.2025).
22. Creative Europe (European Commission). Culture and Creative Sectors. URL: <https://ec.europa.eu/programmes/creative-europe> (дата звернення: 15.11.2025).
23. Cultural Trends – журнал з питань культурної політики та управління. URL: <https://www.tandfonline.com/toc/ccut20/current> (дата звернення: 15.11.2025).
24. CzechTourism – Official Tourist Portal. URL: <https://www.czechtourism.com> (дата звернення: 15.11.2025).
25. CzechTourism – офіційний туристичний портал Чехії. URL: <https://www.visitczechrepublic.com> (дата звернення: 15.11.2025).
26. Destatis – Federal Statistical Office of Germany. URL: <https://www.destatis.de> (дата звернення: 15.11.2025).
27. Discover Hungary Now – офіційний туристичний портал Угорщини. URL: <https://visithungary.com> (дата звернення: 15.11.2025).
28. Europa Nostra – European Voice for Cultural Heritage. URL: <https://www.europanostra.org> (дата звернення: 15.11.2025).
29. European Capitals of Culture – Європейські столиці культури. URL: https://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/actions/capitals-culture_en (дата звернення: 15.11.2025).
30. European Heritage Label – Європейська відзнака культурної спадщини. Офіційна сторінка програми ЄС. URL:

https://ec.europa.eu/culture/policies/european-heritage-label_en (дата звернення: 15.11.2025).

31. European Travel Commission – Tourism Manifesto & Trend Reports. URL: <https://etc-corporate.org> (дата звернення: 15.11.2025).

32. European Travel Commission. Reports & Market Insights. URL: <https://etc-corporate.org/reports/> (дата звернення: 15.11.2025).

33. Europeana – Digital Cultural Heritage Platform. URL: <https://www.europeana.eu> (дата звернення: 15.11.2025).

34. Eurostat – Tourism trips by residents of EU in 2023. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat> (дата звернення: 15.11.2025).

35. Eurostat. Tourism Statistics (Statistics Explained). URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/tourism> (дата звернення: 15.11.2025).

36. Experience Slovakia – офіційний туристичний портал Словаччини. URL: <https://slovakia.travel/en> (дата звернення: 15.11.2025).

37. German National Tourist Board. URL: <https://www.germany.travel> (дата звернення: 15.11.2025).

38. Germany.travel – German National Tourist Board. URL: <https://www.germany.travel> (дата звернення: 15.11.2025).

39. Heritage & Society – журнал з питань культурної спадщини. URL: <https://www.tandfonline.com/loi/yhso20> (дата звернення: 15.11.2025).

40. Interreg Central Europe. Projects on Heritage and Tourism. URL: <https://www.interreg-central.eu> (дата звернення: 15.11.2025).

41. Journal of Sustainable Tourism (Taylor & Francis). URL: <https://www.tandfonline.com/toc/rsus20/current> (дата звернення: 15.11.2025).

42. LinkedIn – статистичні огляди та аналітика ринку туризму (EU Tourism Insights). URL: <https://www.linkedin.com> (дата звернення: 15.11.2025).

43. MySwitzerland – Switzerland Tourism. URL: <https://www.myswitzerland.com> (дата звернення: 15.11.2025).

44. OECD – аналітичні звіти щодо економічного впливу культури та туризму. URL: <https://www.oecd.org/cfe/tourism/> (дата звернення: 15.11.2025).

45. OECD. Tourism Statistics and Reports. URL: <https://www.oecd.org/cfe/tourism> (дата звернення: 15.11.2025).
46. Polish Tourism Organisation. URL: <https://www.poland.travel> (дата звернення: 15.11.2025).
47. Polish Tourism Organisation. URL: <https://www.poland.travel> (дата звернення: 15.11.2025).
48. Richards G. Cultural Tourism: Global and Local Perspectives. Wallingford: CABI, 2007. URL: <https://www.cabi.org/bookshop/book/9781845935184> (дата звернення: 15.11.2025).
49. Slovakia.travel – Slovak Tourist Board. URL: <https://www.slovakia.travel> (дата звернення: 15.11.2025).
50. Smith M. K. Issues in Cultural Tourism Studies. London: Routledge, 2016. URL: <https://www.routledge.com/Issues-in-Cultural-Tourism-Studies/Smith/p/book/9780415833987> (дата звернення: 15.11.2025).
51. Statistik Austria – Austrian Federal Statistics Office. URL: <https://www.statistik.at> (дата звернення: 15.11.2025).
52. Switzerland Tourism – офіційний туристичний портал Швейцарії. URL: <https://www.myswitzerland.com> (дата звернення: 15.11.2025).
53. The Sofia Globe – аналітичні матеріали з європейського туризму. URL: <https://sofiaglobe.com> (дата звернення: 15.11.2025).
54. Timothy D. J. Cultural Heritage and Tourism: An Introduction. Bristol: Channel View Publications, 2011. URL: <https://www.channelviewpublications.com/page/detail/cultural-heritage-and-tourism/?k=9781845411572> (дата звернення: 15.11.2025).
55. Tourism Management (Elsevier). URL: <https://www.journals.elsevier.com/tourism-management> (дата звернення: 15.11.2025).
56. UNESCO World Heritage Centre. Austria – State Party. URL: <https://whc.unesco.org/en/statesparties/at> (дата звернення: 15.11.2025).

57. UNESCO World Heritage Centre. Cultural Heritage Thematic Reports. URL: <https://whc.unesco.org/en/publications/> (дата звернення: 15.11.2025).
58. UNESCO World Heritage Centre. Poland – State Party. URL: <https://whc.unesco.org/en/statesparties/pl> (дата звернення: 15.11.2025).
59. UNESCO World Heritage Centre. World Heritage List. URL: <https://whc.unesco.org> (дата звернення: 15.11.2025).
60. UNWTO – World Tourism Organization. Tourism Statistics & Publications. URL: <https://www.unwto.org/statistics> (дата звернення: 15.11.2025).
61. Visit Hungary – Hungarian Tourism Agency. URL: <https://visithungary.com> (дата звернення: 15.11.2025).
62. World Bank – туризм та конкурентоспроможність. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/competitiveness/brief/tourism> (дата звернення: 15.11.2025).
63. World Bank. Tourism Data (International Tourism, Arrivals and Receipts). URL: <https://data.worldbank.org/topic/tourism> (дата звернення: 15.11.2025).
64. Александров А.О., Віндюк А.В. Культурно-історичні пам'ятки як фактор розвитку туризму в Австрії. *«Світові досягнення і сучасні тенденції розвитку туризму та готельно-ресторанного господарства»* : матеріали IV Міжнар. науково-практ. конф., Запоріжжя, 11-12 листоп. 2025 р. Запоріжжя, 2025.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Таблиця А.1 – Об'єкти культурної спадщини ЮНЕСКО в Чехії

Назва	Місцезнаходження	Час створення	Час внесення до списку
Історичний центр Праги	Прага	XIV ст.	1992
Історичний центр Чеського Крумлова	Південночеський край	XIII ст.	1992
Історичний центр Тельча	Край Височина	XIV ст.	1992
Паломницький костел св. Яна Непомуцького на Зеленій горі	Край Височина	1721	1994
Кутна Гора: історичний центр міста з церквою Святої Варвари та церква Внебовзяття Богоматері та Іоанна Хрестителя в Седліці	Середньочеський край	XIV ст.	1995
Парковий комплекс Ледниці-Вальтиці	Південноморавський край	XVIII ст.	1996
Сади й замок у Кромержижі	Злінський край	XVII ст.	1998
Історичне село Голашовиці	Південночеський край	XVIII ст.	1998
Літомишльський замок	Пардубицький край	XVI ст.	1999
Колона Святої Трійці в Оломоуці	Оломоуцький край	XVIII ст.	2000
Вілла Тугендгат у Брно	Південноморавський край	1930	2001
Єврейський квартал і базиліка Святого Прокопія в Тршебичі	Край Височина	XII ст.	2003
Гірничодобувний регіон Рудні гори	Карловарський та Устецький краї (спільно з Німеччиною)	XII ст.	2019
Ландшафт для розведення та тренування парадних коней у Кладруб-над-Лабем	Пардубицький край	XVI ст.	2019
Великі курортні міста Європи	Карловарський край	XVIII ст.	2021

Таблиця А.2 – Об'єкти культурної спадщини ЮНЕСКО в Словаччині

Назва	Місцезнаходження	Час створення	Час внесення до списку
Історичне місто Банська Штявниця та технічні пам'ятки в його околицях	Банськобистрицький край	XV ст.	1993
Левоча, Списький град та пов'язані з ними пам'ятки культури	Кошицький і Пряшівський краї	XIII ст.	1993
Влколинець	Жилінський край	XIX ст.	1993
Заповідник міста Бардіїв	Пряшівський край	XIV ст.	2000
Дерев'яні церкви словацьких Карпат	Банськобистрицький, Жилінський, Кошицький і Пряшівський краї	XV ст.	2008
Кордони Римської імперії – Дунайський лімес	Братиславський та Нітранський краї (спільно з Австрією та Німеччиною)	I ст.	2021

Таблиця А.3 – Об'єкти культурної спадщини ЮНЕСКО в Німеччині

Назва	Місцеположення	Час створення	Час внесення до списку
Аахенський собор	Земля Північний Рейн-Вестфалія	VIII ст.	1978
Шпаерський собор	Земля Рейнланд-Пфальц	XI ст.	1981
Вюрцбурзька резиденція з придворними садами та площею Резиденцплац	Земля Баварія	XVIII ст.	1981
Паломницька церква у Вісі	Земля Баварія	XVIII ст.	1983
Палац Аугустусбург і мисливський будинок Фалькенлюст у Брюлі	Земля Північний Рейн-Вестфалія	XVIII ст.	1984
Гільдесгаймський собор та церква Святого Михайла в Гільдесгаймі	Земля Нижня Саксонія	XI ст.	1985
Давньоримські пам'ятки, кафедральний собор Св. Петра та церква Богоматері в місті Трір	Земля Рейнланд-Пфальц	IV ст.	1986
Ганзейське місто Любек	Земля Шлезвіг-Гольштейн	XIII ст.	1987
Кордони Римської імперії	Землі Рейнланд-Пфальц, Гессен, Баварія та Баден-Вюртемберг (спільно з Великою Британією)	II ст.	1987
Палаці та парки Потсдама та Берліна	Земля Бранденбург та Берлін	XVIII ст.	1990
Монастир та Альтенмюнстер у Лорші	Земля Гессен	VIII ст.	1991

Шахти Раммельсберга, історичне місто Гослар та водогосподарська система Верхнього Гарцу	Земля Нижня Саксонія	XI ст.	1992
Маульброннський монастирський комплекс	Земля Баден-Вюртемберг	XII ст.	1993
Місто Бамберг	Земля Баварія	XI ст.	1993
Колегіатська церква, замок і старе місто Кведлінбурга	Земля Саксонія-Ангальт	XIV ст.	1994
Фольклінгенський металургійний комбінат	Земля Саар	XIX ст.	1994
Кельнський собор	Земля Північний Рейн- Вестфалія	XIII ст.	1996
Баугауз та його об'єкти у Веймарі, Дессау та Бернау	Земля Саксонія-Ангальт, Бранденбург і Тюрингія	1904–1911	1996
Меморіали Лютера в Айсlebenі та Віттенберзі	Земля Саксонія-Ангальт	XVI ст.	1996
Класичний Ваймар	Земля Тюрингія	XVIII ст.	1998
Музейний острів, Берлін	Земля Берлін	XIX ст.	1999
Замок Вартбург	Земля Тюрингія	XI ст.	1999
Паркове королівство Дессау-Верліц	Земля Саксонія-Ангальт	XVIII ст.	2000
Монастирський острів Райхенау	Земля Баден-Вюртемберг	VIII ст.	2000
Промисловий комплекс вугільної шахти «Цольферайн» в Ессені	Земля Північний Рейн- Вестфалія	1927	2001
Долина Верхнього Середнього Рейну	Земля Рейнланд-Пфальц та Гессен	X ст.	2002
Історичні центри Штральзунда та Вісмара	Земля Мекленбург-Передня Померанія	XIII ст.	2002

Ратуша та Роланд на ринку Бремена	Земля Бремен	XV ст.	2004
Парк Мускау	Саксонія та Бранденбург (спільно з Польщею)	XIX ст.	2004
Старе місто Регенсбурга зі Штадтамгофом	Земля Баварія	XII ст.	2006
Райони житлової забудови в стилі берлінського модернізму	Земля Берлін	1913–1916	2008
Доісторичні пальові поселення в Альпах	Федеральні землі Баден-Вюртемберг та Баварія (спільно з Австрією, Італією, Словенією, Францією та Швейцарією)	5-те тис. до н. е.	2011
Фабрика Фагус в Альфельді	Земля Нижня Саксонія	1911	2011
Маркграфський оперний театр у Байройті	Земля Баварія	XVIII ст.	2012
Гірський парк Вільгельма	Земля Гессен	XVII ст.	2013
Каролінгський вестверк та абатство Корвай	Земля Північний Рейн-Вестфалія	IX ст.	2014
Район Шпайхерштадт та Конторгауз з Чіліхаузом	Земля Гамбург	XIX ст.	2015
Архітектурні роботи Ле Корбюзє – видатний внесок у модернізм	Земля Баден-Вюртемберг (спільно з Аргентиною, Бельгією, Індією, Францією, Швейцарією та Японією)	1923–1965	2016
Печери та мистецтво льодовикового періоду у Швабському Альбі	Земля Баден-Вюртемберг	43 000 – 33 000 років тому	2017
Наумбурзький собор	Земля Саксонія-Ангальт	XIII ст.	2018
Археологічний прикордонний комплекс Хедебю та Даневірке	Земля Шлезвіг-Гольштейн	VIII ст.	2018

Гірничодобувний регіон Рудні гори	Земля Саксонія (спільно з Чехією)	XII ст.	2019
Система управління водними ресурсами Аугсбурга	Земля Баварія	XVI ст.	2019
Кордони Римської імперії – Дунайський лімес	Земля Баварія (спільно з Австрією та Словаччиною)	I ст.	2021
Великі курортні міста Європи	Землі Рейнланд-Пфальц, Баден-Вюртемберг та Баварія (Нижня Франконія) (спільно з Австрією, Бельгією, Великою Британією, Італією, Францією та Чехією)	XVIII ст.	2021
Колонія митців у Дармштадті	Земля Гессен	1901, 1904, 1908 і 1914	2021
Лімес Римської імперії – Нижньонімецький Лімес	Земля Північний Рейн-Вестфалія (спільно з Нідерландами)	I ст.	2021
Пам'ятки ШУМ Шпаера, Вормса та Майнца	Земля Рейнланд-Пфальц	XII ст.	2021

Таблиця А.4 – Об'єкти культурної спадщини ЮНЕСКО в Швейцарії

Назва	Місцеположення	Час створення	Час внесення до списку
Старе місто Берна	Кантон Берн	XII ст.	1983
Абатство Святого Галла	Кантон Санкт-Галлен	IX ст.,	1983
Бенедиктинський монастир Святого Іоанна в Мюштайрі	Кантон Граубюнден	IX ст.,	1983
Три замки, оборонний мур та вали ринкового міста Беллінцона	Кантон Тічино	XIII ст.	2000
Терасні виноградники Лаво	Кантон Во	XI ст.,	2007
Ретійська залізниця в ландшафтах Альбула / Берніна	Кантон Граубюнден (спільно з Італією)	1908–1910	2008
Ла-Шо-де-Фон / Ле-Локль, планування міста годинників	Кантон Невшатель	–	2009
Доісторичні пальові поселення в Альпах	Кантони Ааргау, Берн, Фрібур, Женева, Люцерн, Невшатель, Нідвальден, Шаффгаузен, Швіц, Золотурн, Санкт-Галлен, Цюрих, Тургау, Во та Цуг (спільно з Австрією, Італією, Німеччиною, Словенією та Францією)	5-те тис. до н. е.	2011
Архітектурні роботи Ле Корбюзє – видатний внесок у модернізм	Кантони Женева та Во (спільно з Аргентиною, Бельгією, Індією, Німеччиною, Францією та Японією)	XX ст.	2016

ДОДАТОК Б

Кафе – «Pod Wawelem Kompania Kuflowa» (традиційна польська кухня).

Краків. – Готель «Ibis Budget Krakow Stare Miasto»

Кафе – «Lokal Dlouháaa» (чеська кухня).

Кафе – «Cafe Louvre» (чеська кухня).

Кафе – «Cafe Central» (класичне віденське кафе).

Кафе – «Paprika Etterem» (угорська кухня).

Прага. Готель – «Hotel Ibis Praha Old Town»

Оглядова екскурсія «Королівський Краків».

Оглядова екскурсія «Прага – місто легенд»

Екскурсія до Дрездена, (рікчова прогулянка по Влтаві включно).

Екскурсія «Магія вечірного Будапешту»

Екскурсія «Відень запрошує на вальс».

Прогулянка Рибацьким бастионом / таємниці Королівської Буди.

